БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП-ниң Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хоорkомунуң,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1962 ч.
ДЕКАБРЬ
13
ЧЕТВЕРГ
№ 292 (5389).

Өртээ 2 көп.

„Марс-1“ ужудуушкунда
СЭТА-НЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

Планеталар аразының ноябрь 1-де салып үндүрген «Марс-1» деп станциязы бодунуң Марс планетаже шимчээшкинин уламчылап турар. Станция-биле харылзааның ээлчеглиг сеанзызы декабрь 10-да болган. Телеметриктиг информацияны сайгарып көргениниң түңнелинде илерээни болза, станцияның системалары болгаш агрегаттары өй-тавында ажылдап турар, хүн күжү-биле ажылдаар батареялар токтуң химиктиг дөстерин чогуур-биле хандырып турар.

Декабрь 12-де Москва шагы-биле 8 шак турда станция черден 14206000 километр ыракка «Возничий» деп бөлүк сылдыстарның аразынга чоруур болгаш мооң адаанда астрономиктиг координаттарлыг болур: дорт үнүүшкүнү—6 шак 51 минута, ийленниишкини—43 градус 38 минута. Станцияның черден ыраашкынының дүргени ол үеде 4830 метр-секунда болур.

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ИЙИГИ СЕССИЯЗЫ

УЛУГ ПЛАННАРНЫ—АЛДАРЛЫГ АЖЫЛ-ИШ-БИЛЕ БОТТАНДЫРАР

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң алдыгы чыылдазының ийиги сессиязы бодунуң ажылын декабрь 11-де үргүлчүлээн. Кремльдиң Улуг ордузунга болгаш Кремль театрының бажыңынга болуп эрткен, Эвилелдиң Совединиң болгаш Националдар Совединиң тус-тус хуралдарынга улустуң соңгутканнары сессияга көөрү-биле киирип келген, 1963 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүдериниң күрүне планын болгаш чурттуң күрүне бюджедин чугаалажып көрген.

Эвилелдиң Совединиң хуралынга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чөвүлелиниң даргазы депутат **В. Э. Дымшицтиң** болгаш ССРЭ-ниң Сан министри, депутат **В. Ф. Гарбузовтуң** илеткелдериниң талазы-биле депутаттар: **В. Я. Исаев** (Ленинград), **Ш. К. Коспанов** (Казах ССР), **Г. М. Дубина** (Москва область), **Г. И. Чоговадзе** (Грузин ССР), **А. Кахаров** (Таджик ССР), ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында газ үлетпүрүнүң кол эргелелиниң начальниги **А. К. Кортунов**, **П. А. Кульвец** (Литва ССР), **Д. Х. Рашкулев** (Молдав ССР), **Н. Г. Каракеев** (Кыргыс ССР), **А. Т. Веймер** (Эстон ССР), **В. К. Клименко** (Украин ССР), **В. М. Кавун** (Украин ССР) санал бергеннер.

Националдар Совединиң хуралынга депутаттар: **Любовь Ли** (Узбек ССР), **С. Н. Малинин** (Белорус ССР), **А. И. Чиковани** (Грузин ССР), **Э. Н. Алиханов** (Азербайджан ССР), **В. П. Рубен** (Латин ССР), ССРЭ-ниң Далай флодунуң министри **В. Г. Бакаев**, **Е. Т. Асцатрян** (Армян ССР), **А. Ф. Диордица** (Молдав ССР), ВЦСПС-тиң секретары **А. А. Булганов**, **Б. Мамбетов** (Кыргыс ССР), **Э. Г. Тынурист** (Эстон ССР) санал бергеннер.

Палаталарның кежээки хуралдарынга саналдар үргүлчүлээн. Эвилелдиң Совединге депутаттар: **А. Д. Данилов** (Дагестан АССР), **А. П. Бочкарев** (Саратов область), **А. А. Анналиев** (Туркмен ССР), **А. Г. Дмитрин** (Коми АССР), **С. В. Разгуляева** (Узбек ССР), **Б. Н. Дворецкий** (Казак ССР), **Б. Е. Шербина** (Тюмень область) санал бергеннер.

Националдар Совединге санал беришкиннеринге депутаттар: ССРЭ-ниң Транспорт тудуушкунунуң министри **Е. Ф. Кожевников**, **Л. Ю. Диржинскайте-Пилюшенко** (Литва ССР), **А. А. Абдразяков** (Татар АССР), **И. И. Сенькин** (Карель АССР), ССРЭ-ниң Дээди болгаш ортумак тускай өөредилге черлериниң министри **В. П. Елютин**, **Н. А. Богданов** (Удмурт АССР) олар киришкен.

* * *

Бистиң улустуң соңгутканнары Кремльге ийи хүн иштинде сүмележип турар. Совет чурттуң парламентизиниң ийи палаталарынга чеди чылдың бешки чылында Төрээн чурттуң хөгжүлдезиниң дугайында улуг чугаалажыышкын чоруп турар.

Партияның XXII съездизиниң, ССРЭ-ниң бөгүү экономиказынга партийжи удуртулганы эде тургузар талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлеринге сорук кирген депутаттар болза келир чылдың перспективаларын, төлевилээн планнарның күүселдезин хандырар күрүне бюджедин ханы сонуургал-биле чугаалажып турарлар.

Бистиң чуртувус чеди чылдың бешки чылынче кирбишаан, чаа-чаа тиилелгелерже ленинчи угланыышкын-биле чоруп турар. Сорулгаларны ажыл-херекчи ёзу-биле тодарадып, күштерни деңзилеп көрбүшаан, депутаттар өртектиг саналдарын киирип, планның айтып турар санаашкыннарын боттарының дуржулгазы-биле деткип, быжыглап турарлар. Ынчаарга төлевилеттинген планнар кайгамчык улуг. Ол планнар большевикчи ёзу-биле боттанып, чүгле күүсеттинген эвес, харын ажыр күүсеттинген турар херек.

Бо дугайын депутаттар саналдарынга чугаалап турар.

Чедиишкиннер күш-ажыл-биле хандыртынар

Индирде Узбекистанның «Политотдел» колхозунуң бригадири Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **Любовь Ли.**

— Илеткелдерни кичээнгейлиг дыңнааш, мында чугаалажып турар планнарны бистер, совет кижилер боттандырар ужурлуг бис деп бодап олурдум. Бистиң кижи бүрүзү эки ажылдаан тудум-на бистиң күш-ажылывыстың бүдүрүкчүлүү улам бедик болур, материалдыг чүүлдерни хөйнү бүдүрер болзувусса, бистиң Төрээн чуртувус улам байлак, күштүг болур. Ол дугайын «Политотдел» колхозтуң кежигүннери база эки билирлер—деп, ол чугаалаан.

Төрээн артелиниң көдүрлүүшкүнү дээш боду болгаш ооң эштери канчаар демисежип турарын Любовь Ли чугаалаан. Күрүнениң дузаламчызы-биле суггарылга болгаш черни кевирип кургадыр ажылдарны чоруткан. Кижилер болза гектар-гектар черлерни үнүш-дүжүткүр, культурлуг черлер кылдыр хуулдуруп турган. Ам колхоз — Узбекистанда мурнакчы колхозтарның бирээзи. Бо чылын күрүнеге эът садарының планы хуусаа бетинде күүсеттинген. Ниитиниң малының баш санын өстүрериниң онаалдазы дыка ажыр күүсеттинген.

Мал ажылын хөгжүдеринге кукуруза улуг ужур-дузалыг болган. Ол культурага байдалды шыңгыы өскертир дугайында партияның айтыышкынын колхозчулар бирги черлерниң дайынчы сорулгазы кылдыр хүлээп алган.

—Бөдүүн ажыл-ишчилерниң улуг өннүү Никита Сергеевич Хрущевтуң бистиң колхозка чораан дээш, бүгү чаа-чаа курлавырларны илередип тывар болгаш улустуң ажыл-агыйынга бараан болдурар талазы-биле биске дузалап турар ооң эң үнелиг сүмелери дээш бо бедик индирден аңаа ханы өөрүп четтиришкинни илередирин бистиң көдээ ажыл-агый артелиниң кежигүннери меңээ даасан чүве — деп, Любовь Ли медеглээн.

— Планның болгаш бюджеттиң чурагай бүрүзүнде совет кижилерниң күш-ажылын — заводтарның, электростанцияларның, комбинаттарның корпустарын, мартен суугуларны, электровозтарны болгаш автомашиналарны, миллион-миллион метр пөстерни, он-он миллион тонна кызыл-тасты болгаш хөвенни, миллион-миллион тонна эътти болгаш саржагны көрүп тур бис. Ол чурагайларда өртемчейниң ужу-кыдыы көзүлбес делгемнеринче кижилерни чедирип аппаар чаа-чаа космиктиг корабльдерни көрүп тур бис.

«Совет Грузия» деп камволь-сукно комбинадының мастериниң дузалакчызы депутат **А. И. Чиковани** бодунуң саналын шак ынчаар эгелээн. Ооң баштап турар бригадазы республикада эң баштай-ла коммунистиг күш-ажыл бригадазы деп атты тывысканнарның бирээзи.

Эш Чикованиниң бригадазы эрткен чылын чүгле бирги сорттуң продукциязын бүдүрүп үндүрерин чедип алыр деп сөстү берген турган. Ам пөс-таавычылар продукцияның 99,8 хуузун бирги сорт кылдыр бүдүрүп турарлар. Бригада моон соңгаар-даа кончуг эки ажылдап, күрүнениң онаалдаларын доктаамал ажыр күүседир, чүгле бирги сорттуң продукциязын бүдүрүп үндүрер деп, депутат бодунуң болгаш эштериниң өмүнээзинден сессияга бүзүреткен.

— Ол болза сессияга чугаалажып көөрү-биле саналдап киирген планны күүседиринге бистиң салыышкыннарывыс болур — деп, эш Чиковани медеглээн.

Бүгү чүвени кижиге, кижиниң чаагай чоруунга деп бистиң амыдыралывыстың утка-шынарын тодараткан сөстер бистиң хүн бүрүдеги күш-ажылчы ажыл-херектеривисте боттуу-биле боттанып турарын медереп билир чорук бистиң кижи бүрүзүнге, улуг коммунистиг үениң амгы кижизинге тааланчыг болгаш өөрүнчүг-дүр. Обуховтуң хевис-сукно кылыр Ленин аттыг комбинадының мастери депутат **Г. М. Дубина** ынчаар чугаалаан.

Эш Дубинаның ажылдап турар комбинады чеди чылдың 4 чылдарының дургузунда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн болгаш бүдүрүлгениң техниктиг хандырылгазын өстүрериниң күсели-биле хевис болгаш сукно кылыгларын бүдүрерин дыка көвүдеткен. Ооң-биле бистер 1965 чылдың төнчүзүнче планнаттынган бүдүрүлгениң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң хемчээлин чедип апкан бис. Бистиң коллектививис коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези деп ат дээш демисежип турар. Ол хүндүлүг атты ам дөрт участок, ийи ээлчег, 1000 хире кижини каттыштырып турар 22 бригадалар чедип алган деп, оратор чугаалаан.

Ынчалза-даа бир эвес чиг-эт хандырылгазында болгаш бүдүрүлгениң планнаашкынында улуг четпестерни өй-шаанда чок кылып турган болза, бистиң ажылывыстың түңнелдери моон-даа дээре турар ийик. Чижээлээрге, Москва областың совнархозунуң дук үлетпүрүнүң эргелелинде чиг-эт болгаш чартык фабрикаттар талазы-биле чыл фондуларын чүге тургуспайн турарыл, продукцияның бот-үнезиниң талазы-биле онаалдаларны чүге болганчок-ла солуп турарыл деп, оратор уламчылаан.

Чуртталга тудуунуң темпизиниң талазы-биле бистиң чуртувуска делегейде кым-даа деңнешпес. Москва чанының делгемнеринче көрүп көрүңер — ында көдүртүр краннарны, чаа тудугларны, эптеп тургузар конструкцияларның салыышкынын көргеш, кижиниң сагыш-сеткили хайныгып кээр-дир. Ындыг болза-даа культура-амыдыралдың болгаш чуртталга тудуунуң херээнде бар улуг четпестерниң дугайын ам-даа чугаалаза чогуур. Ону чамдыкта бодамчалыг эвес кылып турар. Ынчангаш эң кыска хуусааларда чаа школаларның, уруглар албан черлериниң тудуунуң темпизин дүргедедир дугайында дилег кылып тур мен. Ол болза чаа муң-муң херээженнерге бүдүрүлгениң болгаш ниитиниң амыдыралынга улам идепкейлиг киржир арганы бээр деп, эш Дубина чугаалаан.

Чеди чылдың планнарын күүседири дээш демиселге ажылчы чоннарның улам өзүп турар чогаадыкчы идепкейи чугула рольду ойнаар деп, ВЦСПС-тиң секретары депутат **А. А. Булганов** чугаалаан. Бөгүн улустуң социалистиг чарыжында ам ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның 85 хуузу киржип турар. Амгы үениң кайгамчыктыг шимчээшкини — коммунистиг күш-ажыл дээш чарыш калбарып турар. 21 миллион ажыг кижи, 35 муң хире бүдүрүлге черлери, барык 200 муң цехтер, ээлчеглер болгаш участоктар, бир миллион ажыг бригадалар амгы үеде коммунистиг күш-ажылдың коллективи болгаш шалыпчызы деп атты чедип алыр дээш демисежип турар. Ажылчы чоннарның чогаадыкчы инициативазы эртем-техниктиг ниитилелдерниң калбарып турарындан, хөй-ниитиниң конструктор бюроларын, экономиктиг анализтиң бөлүктерин, хөй-ниитиниң эртем-шинчилел институттарын болгаш лабораторияларын тургусканындан тодаргай илереп турар.

Үлетпүр черлеринге болгаш тудугларга бүдүрүлге комитеттерин тургускан чорук ажылчы чоннарның калбак массаларын бүдүрүлгени эргелеп башкарарынче хандыдар арганы бээр, оларның чогаадыкчы идепкейин бедидерин, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрерин хандырар деп, эш Булгаков демдеглээн.

Химияга—делгем орук

Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң даргазы депутат **Э. Н. Алиханов** бодунуң саналынга Азербайджанның улус ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдериниң чугула айтырыгларын көдүрген. Нефть болгаш газ үлетпүрүнге улуг кичээнгейни ол көрүндүрген. Азербайджанга нефть болгаш газ тывыжын улам шапкын хөгжүдеринге, оларның ажылдап кылыышкынының калбартырынга бүгү аргалар бар дээрзин ол тодаргай чижектер-биле көргүскен. Моон-биле холбаштыр чаа шөлдерни, ылаңгыя далай байлактарын шинчилеп, шиңгээдип алырын, ханы өрүмнээшкин чугула ужур-дузалыг болуп турар.

Нефть болгаш газ курлавырлары, нефтини ажылдап кылырының күчүлүг баазазы бар Азербайджан бистиң чуртувустуң улуг химиязының төптериниң бирээзи болган турар дээрзин Э. Н. Алиханов медеглээн.

Келир чылда химия үлетпүрүнге республиканың капитал салыышкыннарын 1962 чыл-биле деңнээрге 80 хуу көвүдедирин төлевилеп турар.

Эң чугула химия продуктуларын алырының бедик шынарлыг чорудулгаларын ажылдап кылып турар. Чижээ, уксус кислотаның алырының чаа аргазы ооң бот-үнезин ийи катап чиигедир, чиг-эттиң чарыгдалын улуу-биле кызырар арганы берип турар. А уксус кислота дээрге кылымал волокнону алырынга чартык продукт болуп турар болгай.

Азербайджанга-даа база ол ышкаш бистиң бүгү чуртувуска-даа химия үлетпүрүн хөгжүдерин дүргедедир төлээде химия бүдүрүлгелериниң тудуунуң төлевилел-смета документациязы-биле болгаш негеттиннер дерилге-биле өй-шаанда хандырары эргежок чугула деп депутат Э. Н. Алиханов санап турар. Бо херектиң талазы-биле улуг четпестерниң мынчага чедир бар болуп турары харааданчыг.

Химия үлетпүрүн хөгжүдериниң айтырыгларының дугайын Казахстанның КП-ның Урал обкомунуң бирги секретары депутат **Ш. К. Коспанов** база чугаалаан. Экономиканың бо адырын хөгжүдеринге байлак чиг-эт курлавырлары республикада бар турбуже, химия продуктуларын ам-даа эвээшти бүдүрүп турар. А чижээ, Казахстанга минералдыг чемишчидилгелерни бүдүреринге бааза болур фосфориттерниң аажок хөй курлавырларын шинчилеп тыпкан болгай.

Азербайджанның төлээлекчизи-биле бир дөмей эш Коспанов химия үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниң тудуунуң организациязында дыка улуг четпестерни база айыткан. Ылаңгыя эвилел план органнарының буруузу-биле сөөлгү дөрт чылдарның дургузунда химия үлетпүрүнге киирер капитал салыышкыннарны Казахстанга чеди чылдың контроль чурагайларында көрдүнгенинден дыка эвээш хөреңгилерни үндүрүп бергенин ол демдеглээн.

Белорус ССР-ниң Күрпланының даргазы депутат **С. Н. Малинин** санал берген. Республикада химия үлетпүрүн шапкын хөгжүдеринге онза кичээнгейни салып турар дээрзин ол чугаалаан. Улус ажыл-агыйының ол адырының нииті продукциязы чеди чылдың беш чылдарының дургузунда 2,4 катап өзер. Келир чылда Белоруссияга «улуг химияның» бүдүрүлгелери — Солигорскиниң калий комбинады, Гродненскийниң азоттуг болгаш Полецкиниң нефть ажылдап кылыр заводтары ажыглалга кирер, Гомельдиң фосфат чемишчидилгелериниң заводунуң болгаш Борисовскиниң пластмасс заводунуң тудуу калбарар. Ындыг болза-даа шинчилеттинген курлавырларны болгаш бисте бар өске-даа таарымчалдыг байдалдарны химия үлетпүрүн хөгжүдеринге эң долузу-биле ажыглап болур турган ийик дээрзин депутат демдеглээн. Чеди чылдың планы-биле көрдүнген лак, кара будук болгаш дугуй заводтарының тудуунга хөреңгилерни республикага мынчага чедир үндүрүп бербейн турарын шын эвес деп санап турар бис. Мозырьскиниң нефть ажылдап болбаазырадыр заводунуң тудуун эгелээр дугайында айтырыгның шиитпирлээрин узамдыктырып турар. Нефть, химия заводтарының талазы-биле төлевилел документациязын чогаадыр, а ол ышкаш Белоруссияның химия комбинадын төлевилээр талазы-биле четчир дузаламчыны көргүспейн турар боор-дур.

Белоруссияга радиоэлектроника база дүрген хөгжүүр ужурлуг дээрзин эш Малинин чугаалаан. Чеди чылдың баштайгы дөрт чылдарының дургузунда республикада үлетпүрнүң ол адырының бүдүрүлгелериниң продукцияны үндүрери үш катап өскен, а бүдүрүлгелерниң саны ийи катап көвүдээн. Саналга машиналарының, нарын приборларның бүдүрүлгези тургустунган, чартык проводниктер-биле ажылдаар радиоприёмниктерниң чаа модельдерин үндүрерин шиңгээдип алган. Оратор бодалы-биле алырга, Белоруссияга болбаазыраңгай блоктарның болгаш беддирлерниң бүдүрүлгезиниң талазы-биле комплексилиг специализастаан бүдүрүлгелерниң тудуун чоокку чылдарда доозары эргежок чугула.

Черниң эртинезин—Төрээн чуртка бараан болдурар

Бистиң чуртувуста бойдустуң ажыктыг казар байлактарының курлавырлары эгээртинмес. Оларны угаазылалдыг болгаш ажыктыг кылдыр ажыглаар дугайында сагыш салыышкыны дыка хөй депутаттарның чугааларында синниккен. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Газ үлетпүрүнүң эргелелиниң начальниги депутат **А. К. Кортуновтуң** саналын улуг кичээнгей-биле дыңнаан. Совет Эвилелинде газ үлетпүрүнүң хөгжүлдезиниң чайыннанчак шинчизин ол тодаргайлап чугаалаан. Бис мырыңай чоокка чедирле, 1955 чылда чүгле 10 миллиард кубометр газты ап турган болзувусса, 1963 чылда газ тывыжы барык 90 миллиард кубометр чедер. Газ үлетпүрүнүң хөгжүлдезиниң ындыг темпилерин делегейде чаңгыс-даа чурт, ооң иштинде АКШ билбес.

Беш чылдың мурнунда Узбекистанга газ үлетпүрү чок турган, ам ол тургустунган. Кызыл-Кумнарда тывылган газтыг черлер Узбекистанның ёзулуг-ла газтыг Донбас болдурган.

Бойдус газын ажыглаан чорук үлетпүрде чүгле технологтуг чорудулганы экижидер эвес, харын база капитал салыышкыннарны хөйү-биле камнап алыр арганы берген. Ылаңгыя кара металлургияда түңнелдер бүзүреддиг. Бо чылын чүгле домна бүдүрүлгезинге газ 4 миллион тонна коксту камнап алыр, суугуларның бүдүрүкчүлүүн бедидер болгаш шойнуң бот-үнезин чиигедир арганы берген.

Химияга газты ажыглаары улуг ужур-дузалыг болуп турар. Чижээ, Новомосковск химия комбинадынга газты ажыглааны аммиактың бот-үнезин 60 хуудан ажыг чиигедир арганы берген.

Бо үеде бистиң чуртувуста газ дамчыдылгаларының нииті узуну 30 муң километр чедип турар. Чер адаанга газты кадагалап шыгжаар черлер-биле дүүштүр газтың күчүлүг дамчыдылгаларын дээрбектээриниң системазы чаңгыс аай энергия системазы-биле чергелештир газтың чаңгыс аай күчүлүг системазын тургузар арганы бээр.

Чурттуң 14 эвилелдешкен республикалары ак-көк өңнүг одаар чүүлдү ам безин ап турар болган. Ам удавас газ он бешки республикага чеде бээр, Молдавия газты Шебелинканың газ дамчыдылгазындан ап турар болур.

Бо чылын индустриалдыг Уралды газ-биле хандырарының ажылы эгелээн. Уралче газты ийи дамчыдылга-биле Бухарадан ап турар болур. Тудугжулар газ дамчыдылгазын барык 1000 километр шөйүп чоруткан.

Келир чылда «Найырал» деп улуг нефть дамчыдылгазы база ажыглалга кирер ужурлуг.

Хөй газтыг черлер бисте чок, ооң ужурунда газ-биле хандырылганы калбартып шыдавас деп он чылдың мурнунда бадыткап турган дээрзин эш Кортунов дыңнаткан. Ол бодалды амыдырал ап октапкан. Бисте бойдус газының курлавыры эгээртинмес хөй.

Газ дамчыдылгазынга хереглээр улуг диаметрлиг хоорзаларның болгаш күчүлүг компрессорларның бүдүрүлгезин дүргедедириниң эргежок чугулазынче планнаар организацияларның кичээнгейин эш Кортунов көрүндүрген.

Таджик ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы депутат **А. Кахаров** Таджикистанның бойдус байлактарын чөп ажыглаар дугайында айтырыгны бодунуң саналынга чырыткан. Чүгле Вахш болгаш Пяндж хемнерге безин 25 миллион киловатт чедир күчүлүг болгаш чуртта эң чиик өртектиг 120 миллиард киловатт-шак ажыг электроэнергияны чыл бүрүде ажылдап үндүрер электростанцияларын тудуп болур арга бар деп чүвени сөөлгү чылдарда чоруткан шинчилел болгаш төлевилел ажылдап кылыышкыннары көргүскен дээрзин ол демдеглээн. Ол ийи хемнерниң суг-энергетиктиг курлавырларын кады ажыглаар чорук Амы-Дарьяның бассейнинде 10 миллион гектар кур болгаш куруккан черлерни ажыл-агыйга ажыглаар кылдыр шиңгээдип алыр болгаш суггарар арганы бээр. Бо бүгү болза чүгле Таджикистанга эвес, харын база бүгү Ортаакы Азияга аажок улуг ужур-дузалыг болур.

Республикага хлор, сода, каучук, пластмасс болгаш өске-даа үнелиг продукцияны бүдүрер талазы-биле күчүлүг комбинатты тударын төлевилеп турар. Ооң бүдүрүлгези чуртта эң чиик үнелиг болур.

Даг-руда үлетпүрүн хөгжүдеринге улуг аргалар республикада бар. Ам бо үеде шинчилеттинген магнетит рудаларның курлавырлары 600 миллион тонна болуп турар. Металл сурьманы болгаш ртутту бүдүрер талазы-биле күчүлүг даг-металлургия комбинадын тударын көрген.

Эш Кахаров республиканың бар минералдыг чиг-эт курлавырларын эң ажыктыг болгаш калбаа-биле ажыглаарының база аңаа үндезилээш үлетпүрнүң чаа адырларын тургузарының эргежок чугулазынче план организацияларының кичээнгейин угландырган.

Дүрген, чиик өртектиг, эки кылдыр тудар

Депутаттар индирже удаа-дараа үнүп турганнар. Олар боттарының коллективлериниң күш-ажылчы чедиишкиннериниң дугайын, боттарының алдарлыг ажыл-херектериниң дугайын, СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шылгараңгай шиитпирлери-биле совет кижилерни хайныктырган сорук кириишкинниг күчүлүг кужүүнүң дугайын чугаалап турган. Улустуң төлээлекчилери 1963 чылда бистиң экономикавыстың хөгжүлдезиниң планын чугаалажып тургаш, мырыңай янзы-бүрү айтырыгларны көдүрүп үндүрүп, ынчалзажок бүгүле санал бергеннер тудуг дугайын чугаалап турганнар. Ынчаарга ол черле билдингир. Бистиң бүгү чуртувус бөгүн—улуг тудуг шөлү болуп турар болгай. Дүрген, чиик өртектиг, эки кылдыр тудар херек деп депутаттар чугаалап турар.

Ленинградта бажың тудуушкунун улуг хемчээлдерге чорудуп турар деп Ленинградтың хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы депутат **В. Я. Исаев** демдеглээн. Чүгле бо чылын безин 40 муң ленинград өг-бүлелер чаа бажыңнарже көжүп, ону байырлаар. Ындыг болза-даа тудугжуларга таваржып турар бергелер турбаан болза, ажылдарның темпизин элээн дүргедедип болур турган ийик.

Бажыңнар тудуушкунунуң бажың тудар комбинаттарның дузазы-биле тудары ышкаш тудуг ажылдарын организастаарының ындыг депшилгелиг формазын ап көрээлинер. Бис бо талазы-биле биче эвес дуржулганы мөөннеп алган бис. Ындыг болза-даа бисте бажыңнарның кезектерин комбинаттарда эрги хевирлер болгаш конструкциялар-биле белеткеп турар. Бажың тудуушкунунуң кезектерин эде чаартыры эргежок чугула. Ол сорулганы бирги ээлчегде Күрттудуг архитекторларының болгаш төлевилекчилериниң мурнунга салыр ужурлуг.

База бир чугула айтырыгны эш Исаев үргүлчүлеп чугаалаан. Ленинградта тудугну хостуг девискээрлерге тударын боттандырып турар. Чаа-чаа чуртталга районнары тургустунуп турар. Ындыг болза-даа тудугларның комплексилиг чоруу хажыттынып турар. Чүге дээрге уруглар албан черлерин, эмнелгелерни, школаларны, культура албан черлерин, садыг болгаш коммунал ажыл-агыйының бүдүрүлгелерин, телефон станцияларын, электрочеткилерни тударынга акша-хөреңгилер планнаашкынының тус-тус адырлар чуртталга тудуунуң планнаашкынындан хоорук боттандырып турар. Планнаашкынның ындыг практиказы бөгүннүң негелделеринге дүүшпейн турар. Ооң туржук ол болза чаа-чаа хоорайларны болгаш районнарны индустриалдыг аргалар-биле тударынга чөрүшкек чорукту болдуруп турар. Хоорай тудуунга капитал салыышкыннарны комплексилиг планнаарынче шилчииириниң өйү келгениниң эргежок чугулазын эш Исаев демдеглээн.

Арменияда калбарган улуг тудуг ажылдарының дугайын Армян ССР-ниң улус ажыл-агый чөвүлелиниң даргазы депутат **Е. Т. Асцатрян** сессияга дыңнаткан. Бо чылын республикага 30 ажыг чаа бүдүрүлгелер ажыглалга кирген. Оларның иштинде — Ереванның гидроэлектростанциязы, цемент бүдүрүлгезиниң күчүлүг технологтуг шугуму, Айрумскиниң консерва заводунда немелде күчүлер, Совет Эвилелиниң улуг химиязының эң улуг тудугларының бирээзи — Кироваканның кылымал торгу заводу база бар. Бо хүннерде химияның улуг тудугларының база бирээзи — ацетилцеллюлоза бүдүрер талазы-биле комплекс, а ол ышкаш Агаракскиниң чес-молибден комбинады, Иджеванда хевис кылыр комбинат болгаш өске-даа чамдык бүдүрүлгелер ажыглалга кирериниң чорудулгазында туруп турар. Чуртталга тудуу дүрген темпилерге чоруттунуп турар.

Арменияның ажыл-ишчилери келир үениң улуг планнарын кылып турар. Капитал тудуг талазы-биле аажок улуг сорулгаларны салып турар. Ооң нииті хемчээли дыка өзер. Татевск ГЭС, электрон-санажылга машиналарының, авточүдүрүкчүлерниң заводтарын, Разданның даг-химиктиг комбинадын болгаш өске-даа бүдүрүлгелерни тудар талазы-биле ажыл калбак фронтулуг чоруттунар. Чуртталга тудуу улам ынай хөгжүүр.

Объектилер тудуун комплексилиг чорударының айтырыынга эш Асцатрян доктааган. Бүдүрүлге тудуун совнархозтар планнап турары, а культура-амыдырал ужур-дузалыг объектилерин тудар талазы-биле чагыкчылар болза чер-чер Советтериниң күүскомнары болуп турары билдингир болгай деп ол чугаалаан. Планнаашкынның мындыг чурумунуң үезинде үлетпүр бүдүрүлгелери комплексилиг эвес туттунуп, эмнелгелер, уруглар садтары болгаш өске-даа албан черлери четпейн турар. Ол болза ажылчын сууларының болгаш чаа-чаа үлетпүр хоорайларының чонун хандырарын дыка бергеледип турар. Чуртталга бажыңнарының болгаш культура-амыдырал ужур-дузалыг объектилерниң тудуун, а ол ышкаш чаагайжыдылга талазы-биле ажылдарны ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чөвүлелинде бүдүрүлге болгаш культура-амыдырал тудуунче угландырып турар капитал салыышкыннарны каттыштырып тургаш тудуп турар үлетпүр бүдүрүлгелер төлевилелинге көөрү чогумчалыг деп эш Асцатрян чугаалаан.

Индирде Кыргыс ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы депутат **Б. Мамбетов.** Чеди чылдың дөрт чылдарының дургузунда республикага 60 ажыг чаа үлетпүр бүдүрүлгелер болгаш цехтер, бир миллион дөрбелчин-метр хире чуртталга шөлү, дыка хөй школалар, эмнелгелер, уруглар садтары туттунган деп ол чугаалаан. Ортаакы Азияда эң улуг электростанциязы — Уч-Курганск ГЭС ажыглалга кирген. Эш Н. С. Хрущевтуң инициативазы-биле Токтогульск гидроэлектростанциязының тудуу эгелээн, ол үнүш-дүжүткүр чүс-чүс муң гектар черлерни суггарар арганы база бээр.

Ол гидробеддирни тудары-биле чергелештир Фрунзе — Ош аразының оруун тудары чугула ужур-дузалыг. Эвилелдиң чазааның шиитпирин ёзугаар ол орукту 1963 чылда ажыглалга киирген турар ужурлуг. Ынчалза-даа ооң тудуунуң талазы-биле ажылдар кончуг оожум чоруп турар дээрзин оратор демдеглээн. Ол орукту ам тудуп турары темпилер-биле ажылдаар болза, ол чүгле 1966 чылда ажыглалга кирер апаар. Орук тудуунуң ажылын дүргедедир талазы-биле эргежок чугула хемчеглерни алырын транспорт тудуунуң министерствозундан болгаш ССРЭ-ниң Күрпланындан дилеп турар бис деп эш Мамбетов чугаалаан.

Далай транспорту бодунуң орулгалыын чыл бүрүзүнде бедидип турар деп, ССРЭ-ниң далай флодунуң министри депутат **В. Г. Балаев** чугаалаан. Амгы үеде далайжыларның кичээнгейи болза эриктер кыдыының болгаш даштыкы садыг сөөртүлгелерин долузу-биле хандырарынче мөөңнеттинген.

Партияның болгаш чазактың айтыышкынын ёзугаар амгы үениң техника талазы-биле болбаазыраңгай далай флодун тургузары бо чеди чылда эгелээн. Ооң тоннажы дүргени-биле өзүп турар, бистиң даштыкыже сөөртүлгелеривис даштыкы флоттан улам-на эвээш хамаарылгалыг болуп бар чыдар.

Совет заводтарга туткулаан суднолорну ажыглааны чүнү көргүзүп турарыл дээрге, оларның далайга чоруур шынары бедик, камналгалыг, ажылга идегелдиг болган. Ооң-биле кады чаа чамдык суднолар конструкция талазы-биле улуг четпестерлиг болуп турар. Ынчаарга судно тудар талазы-биле күрүне комитединиң конструктор бюролары болгаш эртем-шинчилел институттары ол четпестерни дүрген, оперативтиг эвес чайладып турар. Садыг суднолорының тудуунуң өртек-үнези ам-даа бедик. Министрниң бодалы-биле алырга, суднолорну тударының хуусааларын дыка кызырарынга бүгү аргалар бар. «Дон» болгаш «Донец» деп радиолакация станцияларын бүдүрүп турар белет-

(Уланчызы 2-ги арында).

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ИЙИГИ СЕССИЯЗЫ

УЛУГ ПЛАННАРНЫ — АЛДАРЛЫГ АЖЫЛ-ИШ-БИЛЕ БОТТАНДЫРАР

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

келчилерге далай транспортунуң ажылдакчылары улуг негелделиг болуп турар. Ол станциялар бо-ла үрели бээр. Порттар тудар талазы-биле болгаш судно-лар тудар заводтарны тудар талазы-биле ажылдарның өөжум чорудуп турары дээш, транспорт тудуунуң министерствозунуң чамдык организацияларын база министр шүгүмчүлээн.

Көдээ ажыл-агыйның курлавырларын — хөделиишкинге киирер

ССРЭ-ниң 1963 чылда улус ажыл-агый хөгжүлдезиниң планының төлевилелинде совхозтарның болгаш колхозтарның ажылдакчыларының мурнунда улуг сорулгалар тургустунган. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ыңай көдүрер талазы-биле сагыш салыышкыны бүгү партияның, бүгү улустуң херээ болу берген. Депутаттар болза көдээ ажыл-агыйда ажыглаттынмаан курлавырлар дугайында тодаргайы-биле чугаалап, аъш-чем продуктуларының элбекшилин кандыг-ла дүргени-биле тургузар талазы-биле сүмелерни берип тургулаар.

Сурагжаан колхоз удуртукчузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **В. М. Кавуннуң** чугаазы уттундурбас болган. Винница областың Бершадск районда ооң бодунуң баштап турары СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг артельдиң ажыл-херектериниң дугайында ол дыңнаткан. Тараа культураларының бедик дүжүдүн өстүрүп алыр болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин колхозчулар алдарлыы-биле күүсеткен. 3930 гектар тарылганың гектар бүрүзүнден 41,6 центнер тарааны тараажылар алган. Кукурузаның болгаш чочак-тарааның бедик дүжүдү өстүртүнген.

Бо чылын бир-ле дугаар сураглыг механизатор В. Светличнийниң аргазы-биле чигир свёклазын колхозта өстүрүп эгелээн. 135 гектарның бир гектар бүрүзүнге онаажтыр свёкланың 318 центнер дүжүдүн алган. Чоокку чылдарда чигир свёклазы тараан бүгү шөлдерге чигир свёклазын деңшилгелиг технология-биле ажылдап кылыр болур. Баштайгы саналганы ёзугаар алырга, колхозтуң акша орулгазы бо чылын 2 миллион 300 муң рубль болур, ол — эрткен чылдан 500 муң рубль хөй-дүр.

Эш Кавун элээн каш саналдар киргилээн. Оон бодалы-биле алырга, чигир заводу бүрүзүнге сы-бастырып кургадырының цехтерин тудары кончуг чугула. Ынчангаш ол сы-бастырып каан чүүлдерге патоканы холааш, ол цехке кургадыр болгаш хевилей бастырар ужурлуг. Оон түңнелинде транспортировка болгаш кадагалал үезинге үнелиг чемниң хораары чидер апаар.

Колхозтар аразының тудуглар организацияларының баазазынга күрүне-колхозтуң улуг тудуг организацияларын тургускулаары үези ам келген деп депутат санап турар, ол организациялар боттарының үлетпүр баазаларлыг болур.

Кадрлар белеткелиниң дугайында чугаалааш, колхозтар даргаларын мурнакчы ажыл-агыйлар чанында школаларга белеткээри ажыктыг болур дээрзин эш Кавун айыткан.

Грузияның көдээ ажыл-агыйын хөгжүдериниң айтырыын ол республиканың улус ажыл-агый чөвүлелиниң даргазы **Г. И. Чоговадзе** тодаргайы-биле чугаалаан. Бо чылдың агаар бойдус байдалы таарымча чок болган болза-даа, Грузияга көдээ ажыл-агый культураларының кол чүүлдери — шай бүрүзүн, виноградты, цитрус үрезиннерин болгаш кат-чимисти белеткээр талазы-биле онаалгаларны грузин көдээниң ажыл-ишчилери дыка ажыр күүсеткен деп ол чугаалаан. Бо чылын республиканың шайжылары эң хөй шайны ажаап алган болгаш чеди чылдың сөөлгү чылында чедип алыр кылдыр планнаан деңнелди каш катап ажырыпкан.

Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң темпилерин дүргедедиринче улуг кичээнгейни Грузияда салып турар. 1963 чылда республиканың тарылга шөлүн 50 муң гектарга көвүдеткен турар. Виноградниктерниң девискээри 16 муң гектарга, кат-чимис садтарының — 10 муң гектарга, ынчаарга шай тарыыр черлерни — 3 муң гектарга калбарган турар. Цитрустуң чаа садтарын тургузары көрдүнген, чаагай лавры база тарып олуртур. Мал ажылын дыка хөгжүдери болгаш көдээ ажыл-агый продуктуларының кол-кол хевирлерин садып алырын көвүдедири база көрдүнген.

Күрүнеге тараа, тарымал тоорук, виноград, эът, фабрика чигир свёклазын, таапкыны болгаш өске-даа хөй продуктуларны садар талазы-биле боттарының хүлээлгелерин Молдавияның колхозтары болгаш совхозтары бо чылын алдарлыы-биле күүсеткен. Ынчаарга ол хүлээлгелерни күүсединге «Гигант» колхоз база төлептиг салыышкынны киирген деп, ол колхозтуң даргазы депутат **Д. Х. Рашкулов** чугаалаан. Ам каш чылдар дургузунда ол колхоз хөй шөлдерден багай эвес дүжүттү ап турар. Бо чылын каңдаашкын болган турда безин колхозчулар 2000 гектар черниң гектар бүрүзүнден кукурузаның тараазын 32 центнерни ажаап ап шыдааннар. Оон оон ыңай чугаалааны:

— Чоңга үнүш үзүн садарын көвүдедир дугайында бюджет комиссиязының сүмезин мырыңай шын деп санап турар бис. Тарымал тоорук — онза үнелиг культура. Бистиң колхозувус 1700 гектар черден гектар бүрүзүнге онаажтыр үскүрү 42 хуу болуп турар 20 центнер үрезинни алган. Ол дээрге гектарга онаажтыр барык 8 центнер үнүш үзүн алганы-биле барык деңдир.

Молдавияга таапкы бүдүрерин көвүдедириниң, хөй ажылын хөгжүдериниң айтырыгларын депутат бодунуң чугаазынга база көдүрүп үндүргеш, белеткел органнарының дүк хүлээп алырынга чоруур чурумну тургузарының эргежок чугулазын демдеглээн.

Дагестанның көдээ ажыл-агыйының хөгжүлдезинде улуг перспективаларның дугайында СЭКП обкомунуң бирги секретары депутат **А. Д. Даниялов** чугаалаан. Дагестанның оргулааш кезээнде кур черлерни улам калбаа-биле шиңгээдип алырының өйү келгенин ол демдеглээн. Ол миллион-миллион гектар черлерни суггарар чүве болза, оларны виноград өстүреринге, кат-чимис садтары тургузарынга ажыглап, кукуруза, кызыл-тас болгаш өске-даа культураны тарыырынга шиңгээдип болур. Ол шөлдерге малды тургузу азыраарынга байлак чем-сууруну тургузуп болур деп оратор санап турар.

Каспий чоогунуң шынаазын шиңгээдип алыры — перспективтиг херек болуп турар болгаш экономика талазы-биле ажыктыг дээрзин эш Даниялов демдеглээн. Оон-биле холбаштыр даг чурттугларны оргулааш черлерже көжүрериниң чугулазын ол айыткан. Сөөлгү чылдарда даглыг районнардан 50 муң ажыг кижи шагда-ла көже берген. Олар чаа организастаан колхозтарда болгаш совхозтарда чедиишкинниг ажылдап турарлар.

Кремльдиң индиринден ажылчыннарның болгаш министрлерниң, көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң болгаш партия удуртукчуларының үннери дыңналып тургулаар. Ынчангаш чугаа бүрүзү дээрге коммунистиг тургузуушкуннуң бүгү-ле адырларында бистиң улузувустуң өндүр улуг чедиишкиннерин көргүзүп турар чайыннаачак чижектер-биле херечилеттинген. Коммунистиг партияның салып үндүргени кайгамчык улуг, төөгүлүг сорулгаларын совет кижилер боттарының хан-дамырындан тудуш, эң-не чугула херээ кылдыр көрүп турарын чугаалаан чугаа бүрүзү көргүзүп турар.

Совет парламентиниң депутаттары ханы харыысалгалыг болурунуң бодалы-биле болгаш ажыл-херекти билири-биле совет экономиканың улам ыңай хөгжүлдезиниң оруктарының дугайында чугаалап, тодаргай саналдарны киирип болгаш үндезилеп турар, оларны боттандырар чорук чеди чылдың онаалгаларын улам дүрген, улам эки боттандырар арганы бээри чугаажок.

Декабрьның 12-де ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязы бодунуң ажылын үргүлчүлээн.

А. Денисович, Вс. Калистратов,
А. Сербин, Д. Смирнов, П. Тюрин,
З. Хромова, Е. Фадеичев.

Алефтина Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумун дооскаш «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем фермазынга ажылдаары-биле келген. Ферманың ажылдакчылары аныяк зоотехникти өөрүшкү-биле уткуп алганнар. Зоотехния айтырыгларын Алефтина ажылдакчыларга кежээниң-не тайылбырлап берип турар.

ЧУРУКТА Алефтина Орешникова биле Тамара Доржу микроскоп-биле анализтиң шынарын хынап тур.

Фото **П. ГОЛЬЦОВТУУ.**

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күрүнениң айыыл чок чорук комитединде

АКШ-тың Москвада элчин чериниң ажылдакчызы Р. К. Джэкоб бо чылдың ноябрь 2-де Москваның Пушкин кудумчузунда № 5/6 бажыңның эжиинде дерип алган турганы чажыт шыгжамырдан шпиончу материалдарны уштуп ап турган үеде туттурганын парлалгага дамчыткан болгай.

Ол херекти истеп хынап турар үеде тодараттынганы болза, чажыт шыгжамыр черин америк разведка эртем-шинчилел ажылдарын таарыштырып башкарар талазы-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Күрүне комитединиң ажылдакчызы шпион О. В. Пеньковскийге кылып берген болган.

Пеньковский англи болгаш америк разведкалар-биле харылзаалыг турган, оларның даалгазын ёзугаар 1961—1962 чылдарда ол эртем-техника, политиктиг болгаш шериг айтырыгларының талазы-биле ССРЭ дугайында чажыт информацияларны дамчыдып берип турган.

Москвага шпиончу ажыл талазы-биле разведкалар-биле харылзаазын Пеньковский ССРЭ-ге коммерсант болуп үргүлчү кээп турган англичан Винни дамчыштыр, америк элчин чериниң ийиги секретары Карлсонну болгаш АКШ-тың болгаш Англияның дипломаттыг төлээ черлериниң өске-даа ажылдакчыларын дамчыштыр тудуп турган. Чажыт информацияларны чыыр талазы-биле инструкцияларны разведкалар Пеньковскийге радио дамчыштыр шифр-биле дамчыдып берип турганнар.

Разведчиктер-биле хуузунда ужуражыышкыннардан аңгыда шпиончу медээлерни дамчыдып бээрде, Пеньковский чажыт шыгжамырларны база ажыглап турган. Чижээ, Пушкин кудумчузунда № 5/6 бажыңның эжиинде чажыт шыгжамырга ол америк разведкага бээр дээн материалдарын суп каан болган.

Пеньковскийни тудуп хоругдаан үеде дайзынның разведкалары-биле оон хоралакчы харылзаазын херечилеп турар чүүлдерни: «Минокс» деп үш хензиг фотоаппараттарны, разведка төвүнүң чажыт медээлерин номчуурунуң шифр дүлгүүрлерин, чажыт бижиктиң херекселдерин, радиоаппаратураны, разведка-биле харылзажырының даштыкы чурттарда меге адрестерин, туттурар деп барган таварылгада чаштынып чоруур байдалче шилчиири-биле меге совет паспортту болгаш өске-даа чүүлдерни хураап алган.

Пеньковскийден аңгыда күрүнениң айыыл чок чоруунуң совет органнары ол херекке холбаштыр англичан Винни тудуп хоругдаан болгаш кеземче харыысалгазынче шилчиткен.

Бо херек талазы-биле истелге уламчылап турар.

Өөредилге чорувастаан

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң Туран сүт-бараан фермазында ам үеде коммунистер болгаш комсомолчулар база аныяктар 20 ажыг кижи ажылдап турар. Олар эрткен чылын партияның XXII съездизиниң материалдарын, СЭКП-ниң Программазын өөренир күзелин илереткен. Ол ёзугаар бөлгүмнү организастап тургускан. Ынчалза-даа чүгле 4—5 катап кичээлдээн, ол хевээр өөредилге соксаан болгаш часкы үеде кандыг-даа түңнел кичээл кылбаан. Бо дугайында райкомнуң пропаганда болгаш агитация килдизи, колхозта партия комитеди хемчег албайн ол хевээр шуут соксап каан. Бо өөредилге чылы октябрь 15-те эгелээн болгай. Маңаа «пропагандист кижи мен» — деп Туран школазының башкызы дижир бир-ле кижи эрткен октябрь айның 16-да фермага чаңгыс удаа көзүлгеш, ол хевээр ис чок барган. Моон алгаш көөрге, эрткен чылда болганы ышкаш ындыг чорук хевээр үргүлчүлээри магат чок.

Амгы үеде дыка солун, чаа-чаа болуушкуннар бооп турарын солун-сеткүүлдерден дыңнап, билип турар-дыр бис. Чоокта чаа болуп эрткен СЭКП ТБ-ның ноябрь Пленумунуң дугайын өске районнарда, колхоз, совхозтарда шагда-ла таныжып, өөренип эгелей берген турар боор чүве-дир. Бистиң фермавыста бо дугайында кандыг-даа өөредилге, агитас-массалыг ажыл чорувайн турар.

Бистиң Туран фермазынга политөөредилгени организастаарын СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизинден (эргелекчизи эш Русак) болгаш колхозта партия комитединден (секретары эш Бессмертных) негеп тур бис.

Б. ДАЖЫ-ДОНДУП.

БУЯННЫГ КИЖИ

ОЧЕРК

◆

Иштин арыг кылдыр аштап каан, улуг эвес өрээл. Кудумчуже көрүнген чаңгыс соңгазы делгем болгаш чырык. Соңга чанында бичежээк столду салгаш, кырын шевергин кылдыр, арыг ак пөс-биле шып каан. Эмнелге херекселдерин шил савада суккаш, база-ла стол кырында салган. Эжик хажызында булуңда чавыс тапчан орун.

Надежда Николаевна Целенёва стол лампочказының чырыынга бижиктиг саазынны номчуп олурган. Караа шылай бээрге, көстүүн кедип алган. Моңгуш Дадар-оолдуң карточказынга бир-ле чүвени бижий тыртып каан. Ол аарыг кижи Кызыл эмнелгезинге райондан тускай бижиктиг чедип келген. Аарыгны тодарадыры-биле неделя ажыр шинчип, олбо эмчилерге киирип келген. Моңгуш орус дыл билбес, ынчангаш ону Надежда Николаевна боду эдертип алгаш, тус-тус эмчилерге киирип, аарыгның ужурун тайылбырлап турган. Баштайгы удаазында аарыгның тодарадылгазы чаңгыс аай эвес: бир эмчи — «радикулит» дээр, өскези — «ревматизм» дээр турган. Адак сөөлүнде ылап тодарадылга тывылган. Аарыг кижиниң оргазының сөөгү кемдээн болган. Надежда Николаевна аарыг кижини эмчиге чыттырары-биле ооң карточказынга эмчи комиссиязының түңнелин бижип олурганы ол.

Ажыл шагы шагда-ла төнген, даштын кудумчуда имир дүжүп келген, бажыңнар соңгаларында оттар чырый берген. А Надежда Николаевна ам-даа олурбушаан. Бодунуң ынакшылдыг ажылынга бердинген, биче сеткилдиг, сагыш човангыр ол эмчи чеже катап ындыг кежээлерни эрттирбээн дээр! Аарыг кижилерниң салым-чолу дээш чеже катап уйгу-дыш чок дүнелерни эрттирбээн дээр!

Надежда Николаевна бодунуң эрткен оруун эпти-ле сактып келир. Ооң дончу намдарында онза чүве чок, өске-даа совет кижилерниң ышкаш, база-ла ындыг.

Целенёвтерниң өг-бүлезинге Патя хеймер уруг турган. Ынчангаш ол эрге-чассыг өскен. Дозураш карактарлыг, омак-хөглүг, чазык чаңныг, чугаа-сооткур уругнуң чаш чораан чылдары Воронеж хоорайга эрткен. Надя ортумак школаның 9-ку клазын кончуг эки дооскан хирезинде-ле өңгү класска өөрениринден ойталаан. Бодунуң өңнүктери чамдык уруглар ышкаш, эмчи болур деп шиитпирлеп алган болгаш медицина институдунга өөренип кирер дей берген.

— Кыс кижиге таарыжыр мергежил-дир харын — деп, иези Серафима Степановна уруунуң шиитпиринге удурланмайн чугаалаан. — Хамык ужур эки өөренип, тускай эртемни чедип алыры болгай.

— Кижилерниң амы-тынын харыылаары ындыг амыр бе? — деп, адазы Николай Алексеевич арай-ла таарзынмайн турган. — Орта уруг бе, оода өңгү классты доозуп албас. Оон соонда башкы-даа болза канчап баар чүвел?

Надя Воронежтиң күрүнениң медицина институдунга беш чыл өөренгеш, дээди эртемниг, эмчи мергежилдиг болуп, ону доозуп үнген. Ооң эмчи болур дээн күзели боттанган.

1940 чыл. Надежда Николаевна Воронеж областың Тернепольск районунга эмнелге эргелекчилеп ажылдаар дужаалды алгаш чорупкан. Кижилерниң кадыкшылы дээш шудургу демиселдиң баштайгы хүннеринде-ле адазының мурнунда чугаалап турган сөстери сагышка кирип келир турган: «кижилерниң амы-тынын харыылаары ындыг амыр деп бе?..»

Эмчи болуп ажылдаары солун болзажок, аныяк, артында-ла чассыг өскен уруга дыка берге болган. Ынчаарда районга эмчи чедишпес турган. Надя хүнде 40—50 кижилерни хүлээп ап, оларны шинчип, эмнерни берип турган. Чамдыкта дүне безин эмчи чалаан кижилер эжикти соктап чедип келир:

— Кижи аараан, тынып ап көрүңер, эмчи. Бергедеп тур...

Сагыш човангыр, ак-сеткилдиг эмчи уйгу-дыжын-даа бодавайн, дүннү дүн дивейн, чайның изиин, кыштың соогун-даа тоовайн, кижилерниң тынын алыр, оларга дуза чедирер дээш чоруптар. Дөртен чылдар үезинде машина-техника четпей турган. Аныяк эмчиниң кол-ла хөлгези аът апарган. Хоорайга өскен болгаш аът мунуп көрбээн кыс аъттың аажы-чаңын билип, ооң чолиинден туттунуп, ээрлиг, чавыдак-даа болза сидиредир хаптар болу берген. Аът хамаан чок инек безин мунуп, оон эртерге харын-даа чадаг чоруп, чалалгага барып турганы кайы хөй.

Аарыг кижи оон дуза дилеп, ону манап чыдар, ол кижиниң амы-тыны, аас-кежии, амыдырал-чурттаалгазы эмчиден хамааржыр дээрзин медереп билир чорук аныяк кысты дүнүң караңгызында-даа чоруптарынче албадап турган.

Амгы үеде ат-сураглыг болу берген эмчиниң быжыг-туруштуг, төлептиг бүдүжү бергедерден тургустунган. Баштайгы удаазында чүүден-даа артык берге чүве аарыгны ылап «тапып», таарыжыр чогумчалыг эмни аарыг кижиге бээри турган. Теория талазы-биле билип алган чүүлдерин практика кырынга ажыглаары ындыг-ла оюнчук эвес болбайн аан. Ынчангаш Надежда Николаевна дүне удуп чыткаш безин дүжей бээр, улаарап отту чаштап келир. Сагыжынга бир-ле бодал кирер: «ол аарыг кижиге эмни шын берген иргин мен бе? А шын эвес болза...»

Кады ажылдап турар дуржулгалыг эмчи турган болза ол аныяк кижи оорганыр болгай. Билбейн барган чүвезин айтырар, сүмележир апаар. А Надежда Николаевна чааскаан ажылдап турган. Ол кожазында бир суурга турган дуржулгалыг эмчи Некрасовка бо-ла чеде бээр, оон арга-сүмени айтырар турган. Аныяк уругнуң амыдыралчы дуржулганы чедип алырынга ол улуг дузаны чедирген. Тускайлаң ажылче бодунуң баштайгы дидим эвес базымнарын Надежда Николаевна ынчаар эгелээн. Ам оон бээр 22 чылдар эрткен. Ол дээрге кижилерниң кадыкшылын камгалаар дээш, медицина фронтузунга эрттирген чылдар-дыр. Надежда Николаевна ынчаардагызы ышкаш сай-чаштарлыг, идек-дадак аныяк кыс эвес, а амыдыралчы дуржулгалыг, бодунуң херээн беш салаазы дег билир, аңаа бүзүреддиг мастер болу берген.

Төрээн чуртка өлүмнүг айыыл киргелип келген, 1941 чылда Надежда Николаевна бодунуң эки-туразы-биле фронтуже чорупкан болгаш дайынның бүгү чылдарының дургузунда шериг кезектеринге чоруп, полк эмчизи болуп, дайзынны ашкан тиилелгени Кызыл Армияның чедип алырынга бодунуң төлептиг, ак-сеткилдиг күш-ажылы-биле дузалаан. 1946 чылда база катап эрги черинге ээп келгеш, участок эмчизи болуп ажылдай берген.

Мындыг бир таварылганы Надежда Николаевна ам-даа сактып чоруур. Кыштың чыккылама соогу. Дүн дүшкен. Дүвүлүг шуурганның улааны соңга өттүр дыңналып турган. Эжикти кижи соктаан. Баштай дидим эвес аяар, а оон соонда улам-на дыңзыг кылдыр. Надежда Николаевна чанчыккан аайы-биле эндевээн. «Чалап келген боор». Эжиктиң дупчүүн ажыдыпкан. Арны-бажы үгжегер ак хыраа, идик-хевиинде хар борашкан аныяк кижи кирип келген.

Ол кижи уюктелчек, муңгаргай үн-биле чугаалаан:

— Кадайым... ат болду, эмчи... Тынып ап көрүңер... — Ооң караанын чажы бүлдеңейни берген.

— Чүү болду? — деп, Надежда Николаевна оон айтырган.

— Божаан кижи. Бир хонган, уруг сыртыы доктаагаң. Девидеп, моораап тур. Оршээп көрүңер эмчи, дузалап көрүңер.

Надежда Николаевна шанакка олурупкаш, келген кижи-биле кады чорупкан. Дүннүң караңгызы чүү-даа көзүлбес. Чер биле дээр тутчу берген дег кылдыр сагындырар: дүвүлээн хар арыгче шывай шаап турар. Мырыңай тыңдынмас. Соок хаарып турар. Ийи шак дургузунда хап келгеннер. Надежда Николаевнаның чаактарын соок шоңуупкан. Хар-биле дүрбүп тургаш, арай боорда эргизип алган.

Божаан кижиге чеде бээрге бергедеп, девидээн турган. Надежда Николаевна доктаай берген уруг сыртыын чалап каапкан. Медерел чок аарыг кижиниң чанынга үш хондур олура хонуп, эм сыкыртып, тынгарып келгеш, адактың сөөлүнде орталандырып алган. Аныяк өг-бүлеге аас-кежиин, өөрүшкүнү ынчаар эгидип берген.

Целенёваның ажылдап келген 22 чылдарының дургузунда болгулаан ындыг таварылгаларны санап-даа четпес. «Өөрүп четтирдим» дээн сөстерни аңаа чеже кижи сөглевээн дээр! Чүректиң ханызындан үнүп турар чылыг сөстерни бижээн чагаалар Надежда Николаевнага кээп турар. Кижилерниң кадыкшылы дээш кызымак ажыл-ишчи — эмчиниң күш-ажылынга төлептиг шаңнал ол-дур.

Надежда Николаевнаның өөнүң ээзи — Анатолий Иванович Шуманов башкы. Ол 25 чыл башкылап турар. Анатолий Иванович 1957 чылда Тывага ажылдаар томуйлаашкын алган. Ынчангаш оларның өг-бүлези Кызылга көжүп чедип келген. Надежда Николаевна чаа черге келгеш, бодунуң ынак ажылынга кирип, Кызылдың бир дугаар эмнелгезинге ниити аарыглар талазы-биле эмчи болуп ажылдай берген. Ол ам ында алды чыл чедип турар. Күш-ажылга кызымак, дыңнангыр, биче сеткилдиг ол кижи ында база-ла мактадып турар.

— Надежда Николаевна кончуг кызымак кижи — деп, эмнелгениң эргелекчизи Куулар Көк-оолович Доржу чугаалап турар. — Кандыг-даа даалга бээрге ынавыла күүседир. Ол ам районнардан кээп турар аарыг кижилерни хүлээп ап турар. Аарыг кижилерни боду эдертип алгаш, олбо эмчилерге киирип, аарыын тодаргайлап, оларга дузалажып турар...

Тус-тус эмчилерге кирер дээн кижилер эмнелгениң узун коридорунда манап олурганнар. Кыдыкы сандайда олурган, ак баштыг, курзук диштерлиг, арнында сыгыглардыг, назыны адак узай берген болза-даа, карактарында өөрүшкүлүг отчугаштар чайнап турар кырган ирей, кожазы аныяк оолдан айтырган:

— Кижиге чугула чүве чүл?

Оон кымның-даа харыылаарын манавайн, боду уламчылай берген:

— Ол дээрге кадыкшыл-дыр.

Узун коридорда олурган кижилерниң карактары курзук кырганче угланы берген. Оон амыдыралы шын-биле долдунган, оожум, тода чугаазы өрээл иштиниң тунааргай агаарын кызаңнааш дег өде халып, кижи бүрүзүнүң кулаанга чаңгыланып турган. Ашак оон ыңай база-ла чугаалап эгелээн:

— Мээң харым 86. Менээ ам-даа чурттаары күзенчиг. Мындыг магалыг үеде канчап чурттаксавас боор! Кырган-даа болзумза коммунизмни көрүксээр, аңаа чурттаксаар-дыр мен. Ол чырыткылыг хүннү чоокшуладыр дээш бистер, хоочун салгалдың кижилери хөй чүүлдерни кылган болгай бис. Мен хоочулуг кижи мен. Мырыңай тура алгастай бээримге, Надежда Николаевна эмнээш, сегидип кагды. Буянныг-ла эмчи бо.

Буурул кырганның ол чугаазы черле шын. Кижини аарыгдан адырып, амыдыралга тургузуп, улуг-чаагай үүлени бүдүрүп — коммунизмни тургузуп турар кижилерниң оруунга катап киирип каарындан артык чаагай буян каяа турар боор!

Сүт дег ак халат кеткен, назыны чаа-ла кижи ортузу чедип чоруур хире, бажының хүрүң дүктери ак аржыыл адаандан көстүп келгилээн, чолдаксымаар сынныг, чазык шырайлыг, херээжен эмчи эжиктен базылап келгеш:

— Дараазында кымыл, моорланар! — деп, бодунуң кабинединче чалады.

Демги ак баштыг кырганның «Буянныг кижи» деп чугаалап олурганы Надежда Николаевна Целенёва ол болду.

Н. АРАКЧАА.

ТРАКТОРИСТ

Улуг-Хем районда «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң тракторизи С. Маадыр-оол шанактыг «ДТ-54» деп трактор-биле малчыннарның турлагларынче мал чемин сөөртүп эгелээн. Терек деп черде бызаа, хураган кадарчылары С. Хурагандайның болгаш оон кожазы Д. Бичелдиң кыштагларынга хүнде ийи катап, Чинге-Хову, Улуг-Хову баштарында, Чарыгныг-Артта Сандык, Кошкар-оол болгаш өске-даа малчыннарның турлагларынга бир катап чедирип турар. Эш Маадыр-оол чоокку хүннерге чедир 120 тонна мал чемин кыштагларже сөөртүп чедирген.

Д. ШЫНАРАП.

БАЛА СӨӨРТКЕН СОДААЧЫ

ФЕЛЬЕТОН ОРНУНГА

Шеригден келге-ле үр болбадым. Чаңгыс чер чурттугларым, сүт-хелчүлерниң амыдыралында болгулаан чаа-чаа өскерлиишкиннерге кызыгаар чок өөрүүр-дүр мен. Ынчалза-даа ажок ирик, бок үнүштер ышкаш аажы-чаңнарның ам-даа эвээш эвес бары — кадык сеткил-сагышты хөлзедип, хараададып, эгендирип база аажок эпчоксундура бээр-дир. Ынчангаш маңаа чыдып калган бүдүүлүк аажы-чаңныг бир кижини номчукчуларга көргүзейн:

...Ондар Быйымба — Сүт-Хөл рабкоовунда аар-саар ажылдар кылып турар кижи. Чүстүң чартыын чурттап эртсе-даа кандыг-бир ажылга кажарал, мергежил деп чүве чедип албаан. Мал-маганы хөй чораан. Аңаа даянгаш колхозка кирериндeн шуут ойталап келген. Кызыл-Тайганың ында-мында чоогаларынга өөң кара өөнүң ыжы чоокка чедир-ле бургуткайнып турар чүве. Чеже кежер. Суг-Аксы суурнуң кызыл хараганнарының арaзынга кээп хонуп алгаш, малын өлүрүп чип, арагалап, ниитилелге ажыктыг ажыл кылбайн, элээн үр үеде хоруп орган.

Оон баштайгы кадайы хөй уруглар божааныының соонда хоочурап араан. Быйымбаның ажаал-тежээлин четтирериниң орнунга, оон арагалаарын көрүп, дорамчылалдыг бак сөстерин-даа чөвуланга туттурган хөөкүй ие үр-ле дыңнап чыда мөчээн... Кылан караның изиг халыынынга алыскан арагачы миннип кээрге, коданында чаңгыс инек муңгараанзыг элейтип турар болган. Өскүссүрээн ажы-төлдер оон судун ижип, боттары карактажып, ажаажып доругуп, өзүп органнар. Кадайы калгала ийи-ле ай болуп чорда, Ондар Быйымба чаңгыс инээниң эъдин акшаже хуулдурупкаш, кадайлар кудалап эгелээн. Олуржуп алырын сүмелээрге, ооң аажы-чаңын билир үш кижи ынаваан. Адак сөөлгүзү — дөрткүзү Ичин ооң меге арга-овунуң дузаанче кире берген. Ие Ичин хууда өг-бүле амыдыралының аас-кежиин тыпкан бе дээрзин моон куду номчуур силер, эргим номчукчу.

Бо чылдың сентябрьның эге үези. Үр бооп-бооп кестүп келирге бир шил араганы аскынче шуут-ла мойт кылдыр кудупкан. Сактырга элээр хевээр болган. Ынчалза-даа көпеек безин артпаан. Садыгның делгииринде шилдерде арага ооң караанга кылацайндыр кестүп кээп:

Мээң өңнүүм Быйымба-дыр сен,

Бээр келем, хөөрежиил — деп, херeп алган кыйгырып олурган ышкаш сагындырган. Ооң сагыжынга бир тывыштыг бодал шокараш дээн. Сактырга бажыңында стол кырында «Водка» деп бижиктиг, чанында кырлыг стакан салып каан шил турган ышкаш болган. Ынчангаш ол дүрген-не бажыңынче базыпкан. Бажыңынга кээрге чүү-даа чок, аңаа-ла бодунуң хотпак сеткили-дир ийин. Ынчап орда ооң соңгу кадайы Ичин ажылындан орай кежээ чанып келген. Кадайы кестүп кээри билек:

— Аа, сен-дир сен але, кадай — деп, артында-ла алгыра каапкаш, элеп-тендин уткуй кылаштаан.

— Бөгүн шалың алган болгай сен. Арага садып ижер акшадан бер! деп, черле ындыг чаңчылы-биле көргүт кылган.

— Бо сургуул уругларывыстың идик-хевин көрем, кандыг-дыр. Акша бербес мен! — деп, ие чөвүн сөглээн. Ол сөстерниң соон дарый, көргүдүп тургаш алыр-ла бодаан боор, улуг бала сегирип алган. Бирээзи кожазынче дезипкен.

«Моон диирең база дирилген-дир, киирер болза хоржок» дишкеш, эжикти так тыртыыштаныпканнар.

— Ичин деп сарыг кадай кайда бааду, өлүрейн, өзээйн — деп, алгырбышаан, үзер хуна дег, дедирлендир халып-халып эжикти кээп теп турган. Бажында чаш уруглар ыглап-сыктап, оттуп келгеннер. Өрээлде, соңга чанында, азыгда демги дескен ие хоруй берген койгун ышкаш, үнчү боду сиринейнип турган. Эжикти ажыдып чадап кааш, соңга дужунда үзер бугазыг мөөреп келген. Оон дораан-на шилдер кыңгырт кылдыр тоо-быдаргай чаштап, рама-даа хегли берген. Уруг-дарыгның ыы-сыызы кулак уюкталган, иезинче бөкперлештир сыңны бергилээннер. Буза шаап алган соңгазының өйбаа-биле баштай балазын киир октааш, ооң соондан боду чүткүп кирип келген. Чеже дезер: бажыңның эр ээзи, өрээлге өске кым-даа чогун чугаалааш, ыржым дыштың үрекчизи хулиганзыг Быйымбаны эжиктен хайыра чок үндүр идипкен. Ол аразында демги кыстыңган угба деже шаптыңган соңгадан чылбыртып үнгеш, ырак эвесте бажыңның кладовказынга шоочаладыпкан. Кортканы-даа, доңганы-даа аажок, дыңнаалап олурган. Балазын коңгурадыр сөөртпүшаан база келген. База-ла: «өлүрер мен, Ичин деп сарыг кадай кайда бааду?» дээн дорамчылаалдыг сөстерни дыңнаарга, ижин-баарже изиг кестер киир октапкан чүве-биле домей болган.

— Чок, маңаа келбеди — деп, харыы дыңнааш, ыңай-бээр көргүлээш, тендире-тендире үне берген. Акша ам алдыртпас хире боорга, балазын сөөртпүшаан, бажыңынче углай ужа-тура базыпкан...

Оон ындыг кыжанынга бо ие база-ла хөй удаа таварышкан. Арагалап алгаш, соңгу кадайы Ичинниң чеди классчы Зоя деп уруунуң салаазынче бижектеп, амы-тынынга кыжанган. Удаваанда база-ла арага ижипкеш, аңаа-ла чораан Быйыргын дээрзин балыглай бижектээн. Садыгжы эш Данчык чээлиге арага бербесе, ол томааныг аныяк оолду эттеп, хүртеп турда улус соксадып каан.

Бажы эъттепген шак бо содаачының алгырткан-кышкырткан, хомудаткан, аажок эпчоксундурган улуг, биче кижилери хөй. Уг хамаатылар Чөөн-Хемчиктиң шагдаа, суд органнарынга хомудалын киирип шаг болганнар. Ынчалза-даа оон чүве бүтпээн. «Шыдай чүве-дир, кадай өглу каяа торлур» деп хөрээн соктап, эрги чаңы хевээр арткан, арагачы-содаачы Ондар Быйымба Суг-Аксы суурнуң кудумчуларында хостуг базып турарын кижи кайгаар.

С. САХАРНОВ.

СЭКП ТК-нын Пленумунуң шиитпирлери боттанылгада

Комсомолчулар инициативаны холга алган

СЭКП-нин XXII съездизиниң болгаш ВЛКСМ-нин XIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга киржилгең чүл, коммунизм тургузуушкунунуң херээнге бөгүн чүнү кылган сен, аныяк өннүк? Чалыы назынның тура-соруун, энергиязын, ажыл-ижин дескел чок хайныктырып турар бодалдар бо.

Ам, кажан чеди чылдың дөрткү чылы төнчүзүнде келгенде, бүгү совет аныяктар-биле бир демей, Тес-Хемниң «Чодураа» колхозунуң комсомолчулары болгаш аныяктары шак ындыг бодал-биле боттарының ажыл-херээн түңнеп, хынаттынып турар.

Колхозта партия организациязының боттуг удуртулгазы-биле комсомол комитеди колхозчу аныяктарның, хамыктың мурнунда комсомолчуларның бүгү күжүн организастап, баштап турар. Колхозта 80 ажыг комсомолчуларда колхоз бүдүрүлгезиниң кайы-бир адырында хаара туттунмаан кижи чок. ВЛКСМ-нин XIV съездизиниң болгаш СЭКП ТК-нын март Пленумунуң соон дарый, партияның кыйгырыгларынга харыы кылдыр, 25 комсомолчулар болгаш аныяктар ниитиниң мал ажылынче комсомолдуң путёвказы-биле доктаамал ажылдап үнген.

Хараал-Тейде төп сүт-бараан фермазы болгаш Иван Данзырын бригадирлээн № 1 бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригада колдуунда-ла комсомолчу-аныяктардан тургустунган. Ол ышкаш комитет кежигүнү агроном Чооду Кара-Күскеге баштаттырган үжен чыгам кижи составтыг хову-трактор бригадазында база-ла комсомолчу-аныяктар.

Колхоз бүдүрүлгезиниң адыр бүрүзүнде үш мурнакчы бүрүзүнүң бирээзи-ле комсомолчу. № 1 хойжу бригадада комсомолчу хойжулар бо чылын 1135 хураганнарны менди өстүрген, азы төрүүр чүс хойга онааштыр ортумаа-биле 97 хураганны камгалап алырын чедип алган, а хой бүрүзүнден ортумаа-биле 3.1 кг дүктү кыргып алган. Сырат Бугалдыр 1961 чылда төрүттүнген 640 хураганнарның чайгы семиртилгезин эки чорудуп, баш бүрүзүнүң ортумак деңзизин 43—45 кг чедирип, күрүнеге дужааган. Шавы Балдыр-оол 407 хойларның бирээзинден-не 3450 грамм дүктү кыргып алырын хандырган.

Комсомолчу саанчылар А. Хавак, Оюн Ким, Ария Кара-уруг бо чылын боттарынга алган хүлээлгелерин хуусаа бетинде ажыр күүсеткен. Хараал-Тей фермазының коллективи он бир айларның дургузунда 1518 центнер сүттү саап, чылда 1300 центнер сүт бүдүрер планын хуусаа бетинде күүседипкен. Ол ышкаш колхозтуң күрүнеге сүт садарының чыл хүлээлгезин дыка ажыр күүседирин хандырган.

Ук ферманың комсомолчу аныяктары төрээн партиязының XXII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш демиселге киришкеш, коммунистиг күш-ажылдың бригадазының бедик ады дээш чарыштың Тес-Хем районга эгелекчилери болган. Хараал-тейжилерниң коммунистиг күш-ажыл дээш демисели чедиишкинниг чоруп турар. Коллективтиң кежигүннери чаңгызы—шуптузу дээш, шуптузу—чаңгызы дээш деп принцип-биле эп-найыралдыг, хөглүг, культурлуг чурттап, ажылдап турар. Саанчылар болгаш кадарчылар политбөлгүмде болгаш зоотехниктиг өөредилгеде хаара туттунган. Коммунист эш М. Ёнзакка удурткан ол фермада саанчыларның амыдырал-чуртталгазынга бүгү-ле таарымчалыг байдал хандыртынган. Чунар бажың болгаш кызыл булуң доктаамал ажылдап турар. Чеди чылдың бешки чылынга уткуштур кыштаглаашкын белеткелин эки чорудупкаш, организастыг эгелээн.

Инек кадарчызы Серен-оол, А. Дыртый-оол, хойжу Балдан Комуна, чылгычы Кыстай-оол болгаш өске-даа комсомолчу малчыннар боттарының онаашкан херээнге ак-сеткилдиг ажылдап, мергежип турар. Дуржулгалыг коммунист малчыннар-биле түдүш ажылдап, оларның арга-дуржулгазын өөренип албышаан, комсомолчу малчыннар, саанчылар чаа депшилгелиг чүүлге чүткүлдүүнүң, дескел чок энергиязын үндүрер талазы-биле көскү апарган. Олар культурлуг чуртталганың үлегерин база көргүзүп турар.

Колхозтуң механизатор кадрларының аразында боттарының эки ажылы-биле шуглуп үнген комсомолчу-аныяктар база эвээш эвес. Трактористер Болат-оол Данилов, Суваң Окаштай, комбайнер Оюн Күнзен-оол чижектиг аныяк механизаторларның башкарган агрегаттары чеди чылдың дөрткү чылының хову ажылдарынга күш-ажылчы бедик көргүзүглерни чедип ап, колхоз мурнакчыларының санынга кирген. Комсомолчу-аныяктардан тургустунган хову-трактор бригадазының болгаш аныяк тараажыларның күжү-биле колхозтуң 2340 ажыг га шөлдүг бүгү тарылгазы чоруттунган болгаш бүрүн ажаап алдынган.

Колхоз баштаар чери (даргазы эш Шулуу-Маадыр) болгаш партия организациязы (секретары эш Байыр-оол) комсомол комитеди-биле сырый харылзаалыг ажылдап, комсомолчу-аныяктарның бот-идепкейин калбартырынга улуг салдарны чедирип турарын демдеглевес аргажок.

Колхоз бүдүрүлгезиниң кайы-ла участогунга дүрген дуза чедирер, организастыг күш негеттинер болдур, аңаа комсомол комитеди боттуг киржип, бот-идепкейжи чоруун илереткен турар. Ону колхоз баштаар чери болгаш партия организациязы деткиир.

Ноябрь айда мал кыштаглаашкынының белеткелин сөөлгү катап хынаанының түңнелинде хаван фермазында байдал эки эвес болган. Комсомол комитеди ук фермада байдалды дарый эде тургузарын холга алгаш, субботниктерни каш удаа организастаан. Ол ышкаш Кара-Бош-Дагда бир кыштагның белеткелинге воскресник чорударының эгелекчилери комсомолчулар болган. Школа болгаш уруглар албан черлериниң одаар ыяжының белеткелин чорударынга комсомол комитединиң эгелээшкини-биле аныяктарның массалыг воскресниктерин организастаары чаңчыл апарган. Эрткен чазын комитет кежигүннери колдаан бир шефчи бригада 120 кубометр одаар ыяшты белеткээн бис.

Чаш малдарны ажаап доруктурарынга, хой кыргылдазынга, мал чемнериниң белеткелинге хамыктың мурнунда организастыг күш—комсомолчу-аныяктар болуп турар. Эрткен чазын хойжу бригадаларга 35 аныяк сакманщиктер ажылдаан. Э. Барый-оол, Тамара Оюн, С. Има-Хөө болгаш өске-даа комсомолчулар тус-туста 75—90 хураганнарны менди доруктурганнар. Хойларны тарып боозадыр пунктуларга ажылдарны комсомолчулар холга алган.

Комсомол комитединиң кежигүннери мал эмчизи Симчит Додуй, кол зоотехник Оюн Серен-оол, кол агроном Чооду Кара-Күске болгаш өске-даа комсомолчу тускай эртемниглер аныяктар ортузунга организакчы ажылдарны чорударынга бот-идепкейжи киржип турар. Комитеттиң ажылының чедиишкининиң бир үндезини ында.

СЭКП ТК-нын ноябрь Пленумунга эш Н. С. Хрущевтуң илеткелин болгаш Пленумнуң шиитпирлерин таныжып өөренгеш, бистиң колхозтуң бүгү комсомолчулары болгаш аныяктары улам сорук кирген. Чеди чылдың дөрткү чылында чедип алган чедиишкиннеривисти быжыглап, ажылда ам-даа бар четпестерни шиитпирлиг чайлаткаш, чаа—1963 ажыл-агый чылында улам эки ажылдаарынга шиитпирлиг бис.

И. КАРА-ООЛ,
колхозта комсомол
комитединиң секретары.
Тес-Хем районнуң
«Чодураа» колхозу.

Техника камналгазы чок

Таңды районнуң «Межегей» совхозунда техника камналгазы дыка багай байдалда турар.

Гараж чогундан трактористер, чолаачылар доңган машиналарның адаанга от салып тургаш ажылдадыр ужурга таваржып турар. Ынчаар ажылдадырга техниканың эдилелинге хоралыг болуру чугаажок.

Дөртен тракторлар күскү тараа шөлүнден келген хевээр довурак-доозуну аштаттынмаан, хар хөме чаап каапкан турбушаан. Оларның дугуйлары болгаш өске-даа кезектери чидип турар.

Ындыг байдалга алды автомашиналар база таварышкан. Оларның аразында эрткен чылдың чайынында совхозка келген «Москвич» бар. Ону мал эмчизинге быжыглаан турбуже, зоотехник Гривин үрей халдып кааны ол-дур. База 1957 чылда совхозка келген үш дугуйлуг мотоциклди кол агроном Д. Лысак 1960 чылдала сандан үндүр эдилеп каан хевээр чытпышаан. Техниктиг дуза чедирер автомашина база үрелген.

Техникага камналга чок чоруктуң чылдагааны-биле бо чылдың дүжүт ажаалгазынга чеди комбайннар киришпээн. МТМ девискээринден ырак эвесте үрелген комбайннар, тараа арыглаар «ОС-3» деп машиналар кезектери овааланы берген дадарып, үрелип чыдар.

Совхозтуң техниказы мынчаар үрелип турда, кол инженер А. Рудольф дөртен автомашина турар гаражтың тудуун соксадып каан. Ынчаарга совхоз директору чүнү бодап турар ирги?

Т. ТАЖИ-САМБУ.

Күш-ажыл башкызы

Чөөн-Хемчик районнуң Баян-Тала сес чыл школазының өөредилге мастерскаязын көрген кижи ону мактавайн барбас. Мастерскаяны четче, таарыштыр дерип кылганы болгаш ооң иштинде дериг-херекселдерниң корум-чурумнуг тургустунганы, арыг-силии кижиниң кичээңгейин чагаар-ла хаара туда бээр.

Мастерскаяда демир кылырының болгаш ыяш чазаарының 7 янзы-бүрү өөредилге станоктары бар. Оон аңгыда дарганнап, бызаңнаарының дыка хөй хол херекселдери-биле мастерская чепсеглеттинген. Ында доктаамал токту ээлчеглиг токче шилчидип турар бичии, ынчалза-даа нарын тургузуглуг шит-даа, металл аймаан ээлдирер бичии электроээлдирикчи-даа бар. Хол херекселдерин сыптап, тудалап кааны, оларны чыскаап, делгеп кааны-даа, станоктарның, дериглерниң арыг-силии-даа кижиниң сеткилин өөртүп келир.

Өөреникчилерниң ажылдаарынга бүгү таарымчалыг байдалдарны ол мастерскаяда черле дыка эки болгаш тывызык кылган. Бир кичээлде аңаа ажылдаар уругларның кедиптер кара-кара халаттары хеп аскыларында белен турар. Уругларның даштыкы хевин уштуп, азар булуңчугажы-даа бар. Оон туржук уруглар ажылдаан сөөлүнде хевин аштаар щёткалар, чунуп алыр чунар демирлери дээш, бөдүүн чүүлдер безин мында четче белеткеттинген.

Бо бүгү нарын болгаш хандыр бодап кылган дериглелиг мастерская дээрге ол школада күш-ажыл башкызы Доржу Бежин-Хоевич Моңгуштуң ажыл-ишчи холдарының, бодунуң хүлээлгезин ханызы-биле, ынакшыл-биле үнелеп билир тывынгыр угаанының кылган чүүлдери-дир. Д. Моңгуш бо ажылга киргиже чедир школаның мастерскаязы дериг-херекселдер-биле кончуг ядыы болгаш өөреникчилерниң өөрениринге таарымчалыг байдалдар тургустунмаан турган. Аңаа турган ийи-үш станоктар ажыглалга-даа кирбейн турган.

Баян-Тала школазының күш-ажыл башкызынга эш Моңгуш 1960 чылдан эгелеп ажылдаан. Ол оон мурнунда Чадаана, Сүт-Хөл МТС-терге, ол районнарның чамдык колхозтарынга механизатор, токарь болуп ажылдап чораан. Ол үелеринде, ылаңгыя МТС-терниң, колхозтарның нарын машиналарын таарыштырып тургузар талазы-биле хөй чүүлдерни кылып, эки ажылдап чораан. Ол чазанырының 5-ки, токарьның 6-гы разрядтарлыг болгаш электротехникага база-ла мергежилдиг.

Чоокта чаа ажылдап эгелээн чаа ажылынга бодунуң мергежилин бедидип, өөреникчилер-биле ажылдаарының методиказын хандыр өөренип алыр дээш ол кызып турар. Оон чүткүлү багай эвес үре-түңнелдиг болган. Ам оон башкылап турар өөреникчилери ыяштан-даа, демир аймаандан-даа элээн нарын чүүлдерни кылып турар болгаш ажылдап турар станоктарын эки билип ап шыдааннар. Өөреникчилер күш-ажыл кичээлдеринге школаның дериг-херекселдерин, өөредилге херекселдерин дыка хөйнү кылган. Ылаңгыя өөреникчилерниң алюминийден болгаш честен кылгылаан шыдыраалары дыка чараш. Олар алюминийни болгаш чести электропечкага ээлдирип алгаш, ооң соонда оларны демир чонар станоктарга чондуруп ап турарлар.

Бөдүүн күш-ажыл башкызы Доржу Моңгуш өөреникчилерни күш-ажылга өөредип чаңчыктырар, өөредилгени бүдүрүлге-биле сырый холбаштырар дээш бодунуң күжүн болгаш билиин харамнанмайн турар. Политехниктиг өөредилгени боттандырар дээш эш Моңгуштуң чүткүлү улам-на эки түңнелдерлиг болурунга бүзүреп болур.

К. ХОМУШКУ.

АЖЫГЛАЛДА КИРГЕН

Улуг-Хем районда «Чодураа» колхозтуң тудуг бригадазының сес кижи составтыг звенозу чаа дээрбе тудуун чедиишкинниг дооскан. Бо чылдың ноябрьның ийиги чартыында ажыглалга кирген ол дээрбеге хамаарыштыр колхозчулар звенонуң ажылын мактап турар.

Ажылдың бүдүнгүрү, кылган продукцияның эки шынары дээш демиселге үлегерлиг, хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип турган С. Мижит-оол, К. Балдаң ышкаш бызаңчылар хөй илерээн. **К. ЯНМАА.**

Техниктиг билиг дээш

Таңдының «Тиилелге» совхозу республиканың база бир улуг ажыл-агыйларының бирээзи. Ынчалза-даа совхоз бо үеге чедир четчир санныг механизатор кадрлар-биле долу хандыртынмайн келген. Ынчангаш механизатор кадрларны көвүдедир сорулга-биле 60 кижини ажыл-агыйның бодунга, а 20 кижини Балгазынның механизация училищезинге өөредир.

Амгы үеде бөлгүмде 30 кижи өөренип турар, а оларның 10-ну комсомолчу кыстар. **М. БЮРБЮ.**

Жданов аттыг колхозтуң сүт-бараан фермазының ажылдакчызы комсомолчу М. Кыргыс тываның улустуң ырын ырлап тур, үделгеде — клуб эргелекчизи Ч. Баир-оол.

Ийи-талчыларның интеллигентилер чөвүлелинде

Коммунизм үезинде ажылдаар, чурттаар чаа кижилерни кижизидери коммунистиг тургузуушкунуң эң чугула кезээ. Коммунизм үезинде чурттаар, ажылдаар чаа кижилерни кижизидери дээрге канчаар-даа аажок улуг сорулга. Бо сорулганы күүседиринге колхозтарның, совхозтарның болгаш үлетпүр бүдүрүлгениң, транспорттуң болгаш тудугнуң партия организацияларынга хамааржып турар интеллигентилер: башкылар, эмчилер болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа тускай эртемниглери улуг дузаны чедирер ужурлуг.

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунуң Ийи-Тал суурунуң интеллигентилери: башкылар, эмчилер, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери колхозта партия организациязынга кижизидилге ажылын чорударынга дузалаары-биле 1960 чылдың декабрь айда-ла интеллигентилер чөвүлелин организастап тургускан.

Суурга интеллигентилер чөвүлелин тургузарының дугайында ында сес чыл школазының директору Виктор Бавуу-Сюрюн эгелекчи саналды көдүрген. Интеллигентилерниң баштайгы коллективтиг ужуражылгазы чоорту-ла оларның хуралы болу берген болгаш аңаа олуржуп турган башкыларның, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглериниң болгаш эмчилерниң интеллигентилер чөвүлелиниң кол сорулгазының дугайында киирип келген саналдарындан боттары ол-ла хүн, чөвүлелдиң тускай дүрүмүн чогаадып кылганнар.

Интеллигентилер чөвүлелиниң уставында чөвүлелдиң кол сорулгазын: «Чоннуң ортузунга политмассалыг ажылдарны калбартырынга колхозта партия организациязынга дузалаарын» кол сорулга кылдыр тодараткан. Моон-биле чергелештир чоннуң культурлуг болгаш материалдыг чаагай байдалын бедидеринге колхоз баштаар черинге болгаш партия организациязынга дузалаары-биле угландырган өске-даа тодаргай пункттарны хүлээп алган.

Интеллигентилер чөвүлели боттарының уставын ёзугаар чөвүлелдиң хуралын айда ийиден эвээш эвес, а чөвүлелдиң кежигүннериниң хуралын ийи айда бирээден эвээш эвес чорудуп турарын доктааткан. Чөвүлелдиң хуралынга ай санында чорудар ажылдарның планын база лекция номчуурунуң болгаш чоннуң ортузунга агитация-массалыг ажылдарның дугайында чугаалажып турар.

Баштай суурга интеллигентилер чөвүлелин организастап турда, чөвүлелдиң кежигүннери беш кижи турган, ооң составынга башкылар, эмчилер болгаш көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглерин шупту 25 кижи турган болза, ам чөвүлелдиң кежигүннери шупту 7 кижи, ооң составында 40 хире интеллигентилер санаттынып турар. Интеллигентилер чөвүлелиниң составынга колхоз баштаар чериниң болгаш ында партия организациязының сүмелээниң ёзугаар бригадирлерни, учётчиктерни болгаш боттарының тускай эртеминиң аайы-биле ажылдавайн турар тускай эртемниглерни база кирип алган.

Чөвүлелдиң кежигүннери боттарының аразында ажыл хуваалдалыг. Колхозка кижизидилге ажылдарын күштелдирер сорулга-биле олар лекторлар бөлүүнде, агитколлективте, клуб чөвүлелинде, спорт ажылында, херээженнер чөвүлелинде, эш-хуузунуң судунда болгаш улусчу дружинада тус-тус идепкейлиг ажылдап турар.

Чоннуң ортузунга политиктиг болгаш эртем-билиглерни нептередир, лекция пропагандазын суурга күштелдирер сорулга-биле лекторлар бөлүүн организастаан. Көдээ лекторлар бөлүүнүң удуртукчузунда сес чыл школазының директору, интеллигентилер чөвүлелиниң даргазы Виктор Ондарович Бавуу-Сюрюнү томуйлаан. Чөвүлелдиң кежигүннери чоннуң ортузунга агитация ажылын экижидип, агитаторлар боттарының хуваатынган бажыңнарынга барып, беседаларны үргүлчү эрттирип, лекторлар лекцияларга эки шынарлыг белеткенип, колхозтуң амыдыралы-биле оларны холбап турганының түңнелинде чоннуң лекцияга сонуургалы мурнунда чылдардан каш катап бедээн.

Бо чылын колхозтуң төвүнге болгаш бригадаларга, фермаларга янзы-бүрү темаларга 82 лекцияларны номчаан. Интеллигентилер чөвүлелиниң кежигүннери башкылар Сайын Пельчир-оол, А. Оюн, партия организациязының секретары В. Э. Павуу, колхоз даргазы Б. С. Кошкар-оол, зоотехник Төмүр-оол Уйнук-оол олар колхозчуларның күзенчиг лекторлары болу берген.

Колхозтуң тускай эртемниглеринден, башкылардан аңгыда, колхоз бүдүрүлгезиниң мурнакчылары боттарының арга-мергежилиниң дугайында лекцияларны болгаш беседаларны кылып турар. Колхозтуң мурнакчы механизатору Михаил Малбык-оол колхозтуң механизаторларының мурнунга «Күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүн канчаар чедип ап турар мен» деп темага лекцияны номчаан.

Лекторлар бөлүү ай санында чорудар ажылының, номчуур лекцияларның планын партбюро-биле сүмележип тургаш чогаадып турар. Лекторлар бөлүүнүң планын партбюро бадылаан соонда ук планны көскү черлерге аскылаар.

Партияның доктаал-шиитпирин бүгү чонга чедир тайылбырлаарынга партия организациязының чанында агитколлектив улуг ажылды чорудуп турар. Агитколлективтиң составында 25 агитаторларны бадылаан. Агитаторлар суурну, ферманы, ыраккы малчыннарны аразында хуваажып алган, хүн бүрүнүң агитациязын чорудуп, районнуң, республиканың, бүгү Совет Эвилелиниң иштики амыдыралында болгаш даштыкы чурттарда болуушкуннарның дугайында беседаларны үргүлчү чорудуп турар.

Агитколлективтиң ажылын удуртуп чорудары-биле интеллигентилер чөвүлели школа башкызы Оюн Аккыс Ашак-ооловнаны партия организациязынга сүмелээн. Агитколлектив бо чылын колхоз клувунда тургускан агитпунктуга янзы-бүрү темага 56 тускай беседаларны чоруткан. Агитация ажылын чоннуң ортузунга үргүлчү организастап келгениниң түңнелинде суурнуң чонунуң янзы-бүрү лекцияларга, концерттерге, кино көөрүнге сонуургалы бедээн. —Ийи-үш чыл бурунгаар клубка хуралдар, лекциялар, беседалар болурга 10—20-ле кижи келир турган болза, ам бажың бүрүзүнден ыяавыла бир-ийи кижи кээп турар апарган — деп, Оюн Аккыс чугаалап турар.

Агитаторларның ажылының чедиишкинниг болуру агитацияны үениң байдалынга таварыштыр чорударындан улуг хамааржыр. Моон тодаргай чижээн моон адаанда фактыдан көрүп болур: бо чылын суурга аныяктарның кежээки школазын ажыдарының мурнуу чарыында школа директору Виктор Бавуу-Сюрюн аныяктарны кежээки школага хаара тударынга агитаторларның киржилгезиниң дугайында допчу информацияны кылган. Кажан суурга кежээки школаны ажыдып турар үеде школага өөрениир-биле 85 кижи чедип келген.

Ийи-Талда аныяктарның кежээки школазында чүгле аныяктар эвес, эр, херээжен колхозчулар 3—4 класстарда өөренип турар. Колхозтуң хову бригадазында ажылдап турар, Ада-чурттуң дайынының киржикчизи Кыргыс Норбу-оол (1919 чылда төрүттүнген, СЭКП-ниң кежигүнүнге 1943 чылда кирген) ам ол кежээки школаның үшкү класында. Кежээки школада шупту 13 коммунистер өөренип турар. Колхозта партбюро кежээки школада партияның түр группазын тургускан.

Чоннуң культурлуг деңнелин бедидеринге культура албан черлери: клуб, библиотека, кино улуг рольду ойнаар. Мынчангаш клуб ажылын экижидер сорулга-биле клуб чөвүлелиниң кежигүннерин 7 кижи составтыг кылдыр бадылаан. Клуб чөвүлелиниң кежигүннериниң хөй нуруузу интеллигентилер чөвүлелиниң кежигүннери боор турар. Интеллигентилер чөвүлелиниң даргазы Виктор Бавуу-Сюрюн — клубка лекция, беседа организастаарын, чөвүлелдиң кежигүнү А. А. Оюн—клубка янзы-бүрү кежээлер, оюннар организастаарын, Моңгуш Күске—аныяктарның бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнеринге аныяктарны эвилелдээр дээш тус-тузунда хүлээлгелиг.

Клуб чөвүлелиниң болгаш интеллигентилер чөвүлелиниң кежигүннери аныяктарның ортузунга кижизидилге ажылын күштелдирип чорутканындан, партбюро болгаш комсомол комитединиң клуб ажылынга улуг кичээнгей салып турарының уламындан аныяктарның бот-тывынгыр уран чүүлге сонуургалы бедээн. 1962 чылдың январь, март айларда Ийи-Талдың артистери чүгле бодунуң колхозунга эвес, харын районнуң колхозтарынга, совхозтарынга барык шуптузунга боттарының концертин көргүскен.

Клубка кино, концерт оюннардан аңгыда янзы-бүрү темаларга кежээлерни, ол ышкаш колхозтуң мурнакчыларынга тураскааткан тускай кежээлерни эрттирип турар. Ноябрь айның 24 хүнүнде колхозтуң мурнакчы хойжузу Моңгуш Нөм-Хууракка алдар болдурган кежээ кончуг солун эрткен. Кежээни партия организациязының секретары В. Э. Павуу ажытканының соонда, залда олурган колхозчулар шупту туруп келгеш, «Колхозчу мен» деп ырны күүсеткен. Хойжу Моңгуш Нөм-Хуурак бодунуң арга-дуржулгазының дугайында саналды база берген. Хойжуга колхозтуң малчыннары, механизаторлары болгаш өөреникчилерниң мурнундан школа директору Виктор Бавуу-Сюрюн болгаш элээн хөй улустар байыр чедирген. Кежээни мурнакчы хойжу Моңгуш Нөм-Хууракка тураскааткан концерт-биле дооскан. Мурнакчыларга тураскааткан ындыг кежээлер колхозта шуут чаңчыл апарган.

Арагалаар, хулиганнаар, ажыл-агыйга кызымак эвес, маңгысталчак чоруктар-биле демисел чорударынга интеллигентилер чөвүлели партия организациязынга улуг дузаны чедирип турар. Партия организациязының деткээниң ёзугаар 1957 чылда Ийи-Тал школазынга Виктор Бавуу-Сюрюң башкылап келгениниң күзүнүнде милицияга дузалаар бригаданы 20 хире аныяк оолдардан организастаан. Ол бригада ам улусчу дружинага четкен. 1960 чылда эш-хуузунуң судун колхозка тургускан.

Бо эрткен үениң дургузунда улусчу дружина, эш-хуузунуң суду чоннуң ортузунга улуг ажылдарны кылып чоруткан. Улусчу дружинаның болгаш эш-хуузунуң суду хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээннерни болгаш ажылга кызымаккай эвес кижилерни чүгле судтап азы дружиначылар оларны тудуп, хоругдап турар эвес, а оларның ортузунга кижизидилге ажылдарын чорудуп турар.

Интеллигентилер чөвүлели улусчу дружинаның болгаш эш-хуузунуң судунуң дугайында чоннуң ортузунга лекция, беседаларны чорудуп, эң ылаңгыя РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1961 чылдың июль 3-те бадылааны «Эш-хуузунуң судтарының дугайында дүрүмнү» суурнуң чурттакчыларынга таныштырган.

Эш-хуузунуң судунга кирген херектерни база ол ышкаш дружина чөвүлелинден келген херектерни өйшаанда көрүп турганының уламындан чоннуң эш-хуузунуң судунга болгаш дружина чөвүлелинге идегели бедээн. Мурнунда чылдар ышкаш арагалаар, хулиганнаар, ажыл-агыйга кызымаккай эвес, хүн эрттирерин хараар чоруктарны ол колхозта барык узуткаан деп чугаалап болур. Мурнунда хөй-ниитиниң чурумун үрээн кижилерни улусчу дружинага болгаш эш-хуузунуң судунга каш удаа көргениниң соонда олар ам колхоз бүдүрүлгезинге эки киржип, чамдыктары мурнакчылар апарган.

Аныяктарның ортузунга кижизидилге ажылының база бир кол онза хевири күш-культура болгаш спорт болур. Интеллигентилер чөвүлели колхозтуң аныяктарының ортузунга күш-культура болгаш спорт ажылын организастаарын Красноярскиниң башкы институдун дооскан аныяк башкы Сайын Пельчир-оолга даасткан.

Аныяк башкы чөвүлелдиң даалгазын ёзугаар бир-ле дугаарында аныяктарның спортка сонуургалын бедидер сорулга-биле совет спорт дугайында янзы-бүрү лекция, беседаларны организастаан, спорт маргылдааларын чоруткан. Баштайгы үеде аныяктарның спортка киржилгези-даа багай, оларның сонуургалы-даа шоолуг эвес турган. Колхозка 1961 чылдың эгезинде «Урожай» деп спорт ниитилелин организастааны улуг идиглиг болган.

Бо үстүнде хемчеглерни ап чорутканының түңнелинде аныяктарның спортка сонуургалы бедээн. Ам спорттуң янзы-бүрү хевирлеринде 70 ажыг аныяктар киржип турар болгаш колхозта 20 кижи спорттуң разрядтарының нормазын дужаап алган болгаш 29 кижи ГТО болгаш БГТО-нуң нормазын дужааган.

Аңаа спортчулар боттарының спортчу мергежилин күш-ажыл-биле холбап, колхоз бүдүрүлгезиниң мурнакчылары болуп турар. III-кү разрядтың хаакчызы Х. Болат-оол колхозтуң мурнакчы комбайнери. Спортчу разрядниктер Ыдам Тадар-оол, Василий Ламажап, Василий Хураган колхозтуң база мурнакчылары.

Ийи-Талда интеллигентилер чөвүлели колхоз баштаар черинге, партия организациязынга колхозтуң мурнунда салдынган планныг сорулганы күүседиринче политмассалыг ажылды ынчаар организастап турар.

Сөөлгү чылдарның иштинде кижизидилге ажылын күштелдирип, политмассалыг ажылдарны бүдүрүлге-биле ханы холбаалыг чорудуп келгениниң түңнелинде колхозчуларның ажыл-агыйга бедик чүткүлдүг чоруун чедип алган. Ждановчулар бо чылын күрүнеге көдээ ажыл-агыйның продуктуларын садарының социалистиг хүлээлгезин: эътти—101 хуу, дүктү—100 хуу, сүттү—101,2 хуу, тарааны 136 хуу кылдыр күүсеткен. Чеди чылдың дөрткү чылында чедип алган көргүзүглери болза дараазында чылдарда база-ла бедик көргүзүглерни чедип алырының сууру болуп турар деп дидим чугаалап болур.

В. БИЧЕ-ООЛ,
СЭКП обкомунуң лектору.

Ийи-Талдың интеллигентилериниң үлегери каяа-даа үнелиг

. . .

„Чодурааның" комсомолчуларындан үлегер алыңар

. . .

Школа мастерскаязында солун ажылды кым кылып турарыл?

★ ☆ ★

Ийи-Тал школазының директору

В. Бавуу-Сюрюн.

★ ☆ ★

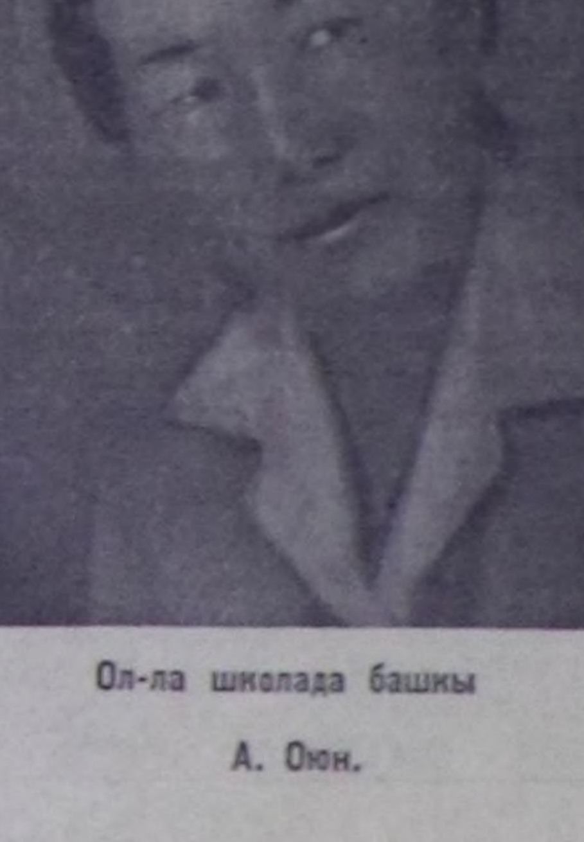

Ол-ла школада башкы

А. Оюн.

★ ☆ ★

Школада күш-культура удуртукчузу С. Пельчир-оол.

Фотолар В. Лутковтуу.

ССРЭ-ниң Дээди судунуң Пленуму

ССРЭ-ниң Дээди судунуң ээлчеглиг Пленуму чоокта чаа А. Ф. Горкинниң даргалааны-биле болуп эрткен.

«Четпестерни чайладыр болгаш кем-херек үүлгедиглери-биле демиселдиң талазы-биле суд органнарының ажыл-чорудулгазын улам ыңай экижидер сорулгалар дугайында» ССРЭ-ниң Дээди судунуң пленумунуң 1962 чылдың май 14-теги доктаалын республикаларның суд органнарының күүседип турарының дугайында Дээди судтар даргаларының: Казак ССР-ниң Б. Д. Джусуповтуң, Белорус ССР-ниң С. Т. Шардыконуң болгаш Туркмен ССР-ниң А. А. Аймамедовтуң илеткелдерин база суд органнарының ажыл-чорудулгазын болгаш оларның ажылын организастаарын экижидер дугайында ССРЭ-ниң Дээди судунуң Даргазының Бирги оралакчызы В. В. Куликовтуң илеткелин пленум дыңнаан.

Айыылдыг кем-херек үүлгедиишкиннери-биле демиселди кошкаткан дугайында шүгүмчүлелде кирген фактыларны амгы үеде суд органнарының колдуунда чайлатканы пленумга кылган илеткелдерге болгаш саналдарга демдеглеттинген. Республикаларның дээди судтары область, край болгаш улус судтары-биле харылзаазын күштелдирип, кем-херектер үүлгедиишкиннеринге идиг болуп турар чылдагааннарны болгаш байдалдарны илередир талазы-биле оларның ажыл-чорудулгазын идепкейжидерин чедип албышаан, оларга боттуг дузаны улуу-биле чедирип турар апарган. Хөй-ниити-биле харылзаазын быжыткан, кем-херек үүлгедиишкиннери болгулаан бүдүрүлгелерге, тудугларга, албан черлеринге, совхозтарга болгаш колхозтарга барып, чоннуң мурнунга суд чорудулгаларын удаа-дараазы-биле чорудуп турар. Ооң-биле кады суд органнарының ажылында бар болуп турар четпестерниң ам-даа оожум чайлаттынып турарын пленум демдеглээн. Чамдык судтар суд тодаргайлаашкынының шынарын бедидеринче чогуур кичээнгей салбайн, хоойлуну үреп, хажыткан фактылар-биле шынгыы демисешпейн, харын чамдыкта хамаатыларны кеземче харыысалгазынче барымдаа чок черге киирер болгаш шиидер-даа чорукту болдуруп турар.

СЭКП ТК-ның административтиг органнар килдизиниң эргелекчизи Н. Р. Миронов ол улуг четпестерни чайладырының эргежок чугулазынче онза кичээнгейни угландырган. Шын шиидилгени боттандырарын чорудар талазы-биле судтарның ажыл-чорудулгазын экижидер дугайында партияның хөй удаа берип келген айтыышкыннары болза социалистиг хоойлу-дүрүмнерни шынгыы сагыырын, хамаатыларны кеземче харыысалгазынче барымдаа чок черге киирер болгаш шиидер чоруктуң фактыларынга эптеш чок болурун, херектерни шиитпирлээрде хоойлуну шын хереглеп боттандырары дээш суд ажылдакчыларының харыысалгазын бедидерин негеп турар деп, пленумга киирген саналынга ол демдеглээн.

Судтар болза айыылдыг кем-херек үүлгедикчилеринге болгаш рецидивистерге (хөй удаа шииттиргеннерге) удур демиселди кошкадыр фактыларны болдурбайн, хосталгазын казыыры-биле холбашпаан улуг айыылдыг эвес кем-херек үүлгеткен кижилер дугайында кеземче хемчегниң баш удур сагындырар болгаш кижизидер талазы-биле ужур-дузазын үнелеп көрбес чорукту туюлунга чедир ажып эртер ужурлуг деп, пленумнуң хүлээп алган доктаалында айыткан. Хамаатыларны барымдаа чок черге шиидер таварылгаларны болдурбас дээш, херектерни көөрде материалдыг болгаш чорудулга хоойлуларын шынгыы болгаш хажык чокка сагыырын судтардан негээн. Судтар херектерни көөрүнге хайгааралды күштелдирери-биле чергелештир республикаларның, крайларның, областарның суд органнарының бүгү ажыл-чорудулгазынга организастыг удуртулганы база боттандырган турзун дээш, оларның пленумнарының болгаш президиумнарының ажыл-чорудулгазын экижидеринче хемчеглерни алырын судтарга пленум саналдаан.

ССРЭ-ниң чингине прокурорунуң бирги оралакчызы А. Н. Мишутинниң илеткелин дыңнааш, эдип-чазаар күш-ажыл албан черлериниң ажылынга шаптык ужураштырып турар кемниг үүлгедиглер дугайында херектер талазы-биле суд практиказында четпестерни чайладыр дугайында ССРЭ-ниң чингине прокурорунуң киирген бижиин пленум көрген. Ол херектер талазы-биле суд практиказының ниитилештирилгезиниң түңнелдериниң дугайында илеткелди ССРЭ-ниң Дээди судунуң кежигүнү И. Д. Якименко кылган.

Бо айтырыг талазы-биле доктаалга пленум болза, аар кем-херек үүлгеткен дээш, эдип-чазаар күш-ажыл албан черлериниң ажылынга шаптык ужураштырган үүлгедиглер дээш хөй катап шииттирип чораан онза айыылдыг рецидивистерге болгаш кижилерге харыысалганы улгаттырары доктааттынган, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1961 чылдың май 5-теги Чарлыының шын эвес хереглээр чоруктуң фактыларын чайладырының эргежок чугулазынче судтарның кичээнгейин угландырган. Администрацияга болгаш эттиниип-чазалып турар хоругдаттырганнарга удур халдаашкынны кылып, азы ол сорулга-биле кем-буруу бөлүглежиишкинни организастап турар, эттиниип-чазалбас каржы херектеннерге хоойлуда көрдүнген шынгыы хемчеглерни судтар оңаар ужурлуг. Ындыг кем-херектерни көөрде судтар болза, доктааттынган ёзу-чурумну үрээри-биле холбашкан улуг эвес үүлгедиглер кылган кижилерден каржы херектеннерни ылгай көргеш, судтадыкчылар бүрүзүнүң кем-буруулуг херекке кириишкениниң шын ролюн болгаш хирезин ыяк хынамчалыы-биле илередир ужурлуг.

ССРЭ-ниң Дээди судунуң даргазының оралакчызы В. И. Теребиловтуң илеткелиниң талазы-биле пленум болза, ССРЭ-ниң Дээди судунуң пленумунуң кеземче херектер талазы-биле чамдык доктаалдарынга өскерилгелерни азы күш чок болганы хүлээп көрдүнген дугайында айтырыгны көрген.

А. Ф. Горкинниң кылган дыңнадыының талазы-биле пленум болза суд херектерин көөрде хоойлу-дүрүмнү хереглээр болгаш суд органнарының эртем-юридиктиг албан черлери-биле харылзаазын быжыглаар айтырыгларның талазы-биле удуртулга болур тайылбырларны белеткээриниң шынарын бедидер сорулга-биле ССРЭ-ниң Дээди судунуң чанынга эртем-консультативтиг чөвүлелди тургузарын чогумчалыг деп хүлээп көрген.

Пленум суд практиказының өске-даа айтырыгларын, а ол ышкаш негелде болгаш кеземче херектериниң талазы-биле шиитпирлерге, шииткелдерге, тодаргайлаар доктаалдарга болгаш доктаалдарга ССРЭ-ниң Дээди судунуң Даргазының болгаш ССРЭ-ниң чингине прокурорунуң кылган удурланыышкыннарын база көрген.

Пленумнуң ажылынга ССРЭ-ниң чингине прокурору Р. А. Руденко болгаш ССРЭ-ниң чингине прокурорунуң бирги оралакчызы А. Н. Мишутин олар киришкеннер.

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ
СЕССИЯЗЫНГА ХОЛБАШТЫР

УЛУГ СОНУУРГАЛ

ТОКИО. (СЭТА). ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Москвада декабрь 10-да ажыттынган сессиязынга улуг сонуургалды япон парлалга илергейлеп турар. Найысылалдың солуннары сессияның хүн айтырыын тодаргай тайылбырлап, СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунга чугаалашкан айтырыглар-биле сессияның хүн айтырыының холбаалыын демдеглеп турар.

«Майнити» солуннуң Москвада корреспондентизиниң демдеглеп турары болза, Дээди Советтиң бо сессиязының ажылы совет экономиканы дүрген көдүрер сорулганы салган СЭКП ТК-ның сөөлгү Пленумунуң шиитпирлерин улам ыңай тодаргайжыдарынче угланган.

ЧУГУЛА БОЛУУШКУН

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның радио станцияларының дамчыдып турар сөөлгү медээлерин «ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязы Кремльде эгелээн» деп эгелер-биле дамчыдып эгелээн. Совет чурттуң амыдыралынга бо чугула болуушкуннуң дугайында дыңнадыгларны Парижтиң дыка хөй солуннары көскү черлеринге парлаан чорук ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ажылынга улуг сонуургалдың дугайын чугаалап турар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының ажыттынганының дугайында хөй дыңнадыгларны Франс Пресс агентилел дамчыткан.

Кыдаттың Даштыкы херектер министерствозунуң бижии

ПЕКИН. (СЭТА). Синьхуа агентилелдиң дыңнадып турары-биле алырга, Кыдат Улус Республиканың Даштыкы херектер министерствозу Индияның Кыдатта элчин черинге меморандумну декабрь 9-та дамчыдып берген. Дараазында үш айтырыгларны харыылаарын ук меморандум индий чазактан негеп турар:

Аткылажыышкынны соксатканынга индий чазак чөпшээрежип турар бе азы чөпшээрешпейн турар бе? Ийи талаларның чепсектиг күштерин башкаландырганаш, 1959 чылдың ноябрь 7-де турган херек кырында контрольдуң шугумундан 20 метр аткаарладып чорудар дээрзинге индий чазак чөпшээрежип турар бе азы чөпшээрешпейн турар бе? Ийи талаларның албан-дужаалдыг кижилери ужурашкаш, демилитаризастаан зонаны тургузары-биле ийи талалар шериглерин аткаарладып чорудары-биле, контроль албаннарын тургузары-биле болгаш туттурган шериглерни дедир эгидери-биле холбашкан айтырыгларны чугаалажып көөр дээрзи-биле индий чазак чөпшээрежип турар бе азы чөпшээрешпейн турар бе?

Ноябрьның 30-де кыдат чазакка индий чазактың чоруткан меморандумунга харыы болуп турар ук меморандумда чугаалап турары болза: «Кыдат девискээрниң улуг куржагларында административтиг юрисдикцияны кыдат чазак боттандырып турар дээрзиниң фактызын хүлээп көөрүнден ойталаары-биле 1959 чылдың ноябрь 7-де турган херек кырында контрольдуң шугумун индий чазак хажыдып турар... Ийи талаларның чепсектиг күштерин башкаландырарының болгаш аткаарладып чорударының кол шугуму кылдыр ол шугумну хүлээп алырын база катап саналдааш, кыдат улус дүжүп бериичел чорукту болгаш Индияның аайынга кирерингe белениң илереткен. Ол шугум Кыдат-биле Индияның аразында туюлунга чедир тургустунган кызыгаар эвес дээрзи чаагаар-ла билдингир. Ынчалзажок Индия ооң-биле таарзынмаан болгаш Индияның кажан-даа ээлевейн турганы азы ону ээлээрин четтикпейн барганы кыдат девискээрни 1959 чылдың ноябрь 7-де турган херек кырында контрольдуң шугумунуң индий талазынга турган деп бадыткаарын оралдажып турар-дыр. Ол дээрге мырыңай угаан-сарыыл чок чорук-тур».

Кыдат республиканың ДХМ-ниң нотазы

ПЕКИН. (СЭТА). Кыдат Улус Республиканың Даштыкы херектер министерствозу Индияның Кыдатта элчин черинге дамчыдып берген нотазынга ийи чурттарның аразынга кол консул черлерин тургузар дугайында дугуржулганы чаңгыс тала-биле үрээн индий чазакка шиитпирлиг удурланыышкынны медеглээн дээрзин Синьхуа агентилел дыңнаткан.

КУР-нуң Даштыкы херектер министерствозу Индияның даштыкы херектер министерствозундан нотаны алган, ол нотада чугаалап турары болза: Лхасада болгаш Шанхайда Индияның кол консул черлерин 1962 чылдың декабрь 15-те дүжүрерин индий чазак шиитпирлээн болгаш Калькуттада база Бомбейде Кыдаттың кол консул черлерин дүжүрерин Кыдаттан барымдаа чокка негеп турар дээрзин КУР-нуң ДХМниң нотазында демдеглээн.

* * *

КҮРҮНЕЛЕР КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

КОЛОМБО. (СЭТА). Цейлоннуң, КАР-ның, Камбоджаның, Бирманың, Индонезияның болгаш Гананың күрүне туктары-биле шимээн сенаттың бажыңынга Азияның болгаш Африканың кая-даа каттышпаан алды күрүнелериниң индий-кыдат кызыгаар чөрүлдээзин тайбың байдал-биле таарыштыр шиитпирлээринге дузалаар сорулганы салган конференциязы декабрь 10-да ажыттынган. Конференцияның төлээлерин Цейлоннуң премьер-министри Сиримаво Бандаранаике, Камбоджаның күрүне баштыңы, ызыгуур салгакчызы Нородом Сианук, Бирманың революстуг чазааның даргазы Не Вин, КАР-ның күүсекчи совединиң даргазы Али Сабри, Индонезияның даштыкы херектер министри доктор Субандрио болгаш Гананың юстиция министри Атта баштап чоруур. Конференцияны чыылдырарының инициатору Цейлоннуң премьер-министри Сиримаво Бандаранаике ону ажыткан.

* * *

Брунейде тулчуушкуннар

ПАРИЖ. (СЭТА). Султанат Брунейде (Соңгу Борнеода Англияның протектораты) тура халыышкын декабрь 8-те кыптыгып үнген. Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизиниң Сингапурдан дыңнатканы-биле алырга, тура халыкчылар Брунейниң соңгу-барыын талазында нефть тывыжының үлетпүрүнүң төвү—Серия хоорайны ээлеп алган болгаш найысылал хоорай—Брунейде тулчуушкуннар эгелээн.

Корреспондентиниң дыңнатканы-биле алырга, тура халышканнар Малайзия федерациязын тургузарының планнарынга удур демисежип турар. Ол федерацияга 1963 чылдың август 31-ге чедир Малайя, Сингапур, Саравак, Бруней болгаш британ соңгу Борнео кирер ужурлуг болуп турар. Малайзияны тургузар дугайында медээ нефть-биле байлак ол протектораттың чонунуң килеңнээшкинин болдурган. (Бруней чыл бүрүде 5 миллион тонна хире нефтини дашкаар үндүрүп турар).

Тура халыышкынны базары-биле полицейжи кезектерни кожазында турар англи колония Саравактан, англи шериглерни Сингапурдан Брунейже далаштыг октап турар дээрзин Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизи дыңнаткан.

• • •

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Брунейде тура халыкчылар биле англи шериглерниң аразында тулчуушкуннар үргүлчүлеп турар. Тура халыкчылар Серия хоорайны болгаш «Шелл» деп компанияның нефть тывыштыг черлерин боттарының холунда туттунмышаан. Американ агентилелдерниң дыңнадыгларын ёзугаар алырга, тура халыкчылар Саравакта. Англияның Борнеода протекторадында дыка хөй хоорайларны, оон иштинде Себути, Бекуни хоорайларны ээлеп алган. Тура халыышкынга үнгеннер Соңгу Калимантан деп хамаарышпас чаңгыс аай күрүнени тургусканын чарлаан.

• • •

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Борнеода тура халыкчыларның баштыңы Азахариниң медеглээни болза, тура халыкчылар национал хамаарышпас чорукту чедип алгыже чедир бооцепсекти холдан салбас. Бо медеглелди Азахари Манилага кылган. Тура халыкчыларның хөделиишкиннерин шуут удуртуру-биле Борнеога удавас ээп келир мен дээрзин ол чугаалаан.

Ассошиэйтед Пресс агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, Англияның чепсектиг холгаарлаашкынының кара-туразында ажылдаашкынны үүлгедии кылдыр адааш, Азахариниң ооң-биле кады демдеглээни: бүгү үш девискээрлерниң—Брунейниң, Саравактың болгаш Соңгу Борнеонуң чурттакчы чонунуң деткимчезин тура халыкчылар ап турар.

* * *

Сустельдиң херээниң талазы-биле истелге

ПАРИЖ. (СЭТА). Алжирниң губернатору турган Ж. Сустельдиң күрүнеге удур сулчээ дугайында херээниң талазы-биле истелге эгелээн дээрзи декабрь 9-та билдинген деп, Франс Пресс агентилел дамчыткан. Ол оасчы идегетти удурланыышкынның национал комитединиң—Жорж Бидонуң тургусканы чажыт фашисчи организацияның удуртукчуларының бирээзи болуп турган дээш буруудадып турар.

Ч А А Ш И И

ТЕАТР

Украин чогаалчы А. Коломиецтиң «Фараоннар» деп алды көргүзүглүг, үш көжеге шиизин республиканың Хөгжүм-шии театрының артистери Кызыл хоорайга болгаш Каа-Хем районга көргүскеннер. Ам ол шиини республиканың барыын талакы районнарының ажылчы чоннары улуг сонуургал-биле көрүп эгелээн.

Шииде украин бир колхозка болган таварылганы көргүзүп турар. Колхозтуң техника мастерскаязының эргелекчизи Микола (ролюнда артист Тавакай) бодунуң өөрү-биле кады дүжүт ажаалдазын чедиишкинниг доосканын «чуп» тургаш чаңып баргаштың кадайын көскеп, херектеп, чүге аъш-чем кылбаан сен, арага кайыл, идик-хевимни ужул деп дорамчылап чыткаш удуп калыр. Шииде болуушкун Миколаның дүжүнден эгелээш, шии колдуунда-ла ооң дүжү-биле доостур.

Шииниң кол утказы херээженнерни куду көрүп, олар чүгле ажы-төл ажаап, бажың ажылы кылыр, ашааның айтыышкыны-биле чурттаар, ооң аайындан эртпес дээр шын эвес бодалдыг чамдык эр кижилерниң дугайы. Херээжен кижилерни шак ындыг шын эвес, чыдып калган бүдүүлүк ёзу-биле көөр чамдык эр кижилерни «Фараоннар» деп шии сойгалап илередип турар.

Шиини орус дылдан тыва дылче артист А. Лаптаң очулдурган. Шиини РСФСР-ниң алдарлыг артизи И. Забродин тургускан. Каасталгазы шимелдезин театрның кол чурукчузу С. Ланзы күүсеткен.

ЧУРУКТА: колхозчу Арин (артист Д. Дамба-Даржаа) болгаш хову бригадазының бригадири Анисим (артист Ч. Мартай-оол) олар.

Т. САЯН-ООЛ,
фотолары авторнуу.

30 көпеек-биле...

1962 чылдың акша-бараан лотереязын Кызылдың чону делгеренгейи-биле садып ап турар. Мурнуку дөрт үндүрүүшкүннүң билеттери шупту саттынган. Дөрткү үндүргениниң ойнаашкыны ноябрь 17-де болган, а ноябрь 26-дан эгелеп Кызылдың ажаалга кассалары ойнап алдынган билеттерниң өртээн берип эгелээн. Республиканың Хөгжүм-шии театрының ажылдакчызы С. Казанцева садып алган сес билеттериниң ужу-биле 75 рубльдиң хеп чуур машиназын, бир бөлүк патефон пластинказын болгаш бир рубльди, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чолаачызы А. Сивков 150 рубль өртектиг моторлуг чадаг тергени, № 14 Москва экспедициязының ажылчыны Е. Рамоненко «победа» деп хол шагын, Кызылда энергосбыт чериниң ажылчыны С. Бельков 51 рубль 50 көпеектиг чадаг тергезин, хоорайның Гайдар аттыг уруглар библиотеказының ажылдакчызы М. Неволина 26 рубльдиң дүктен кылган чоорганың ойнап алганнар. Ол ышкаш дыка хөй кижилер янзы-бүрү маркаларның хол шактарын, херээжен чадаг тергелерни, бичии хемчээлдиг хевистерни болгаш өске-даа хөй үүрмек бараанарны ойнап алгылаан.

Ноябрь 17-ден эгелеп акша-бараан лотереязының бешки немелде үндүрүүнүң билеттерин тарадып эгелээн. Ооң ойнаашкыны декабрь 27-де Москвага болур. Бешки үндүргениниң ойнаашкынында «Москвич» деп 45 автомашиналар, М-61 маркалыг 105, ИЖ-65 маркалыг 150 мотоциклдер, 300 пианино, Саратов-2 деп 4335, «Ока» деп 765 холодильниктер, 2100 хеп чуур машиналар, фабрикага кылган 1,4×2 метр хемчээлдиг 3600, 1,7×2,5 метр хемчээлдиг 2100 хевистер, 127 рубль 50 көпеектиң, узуну 3 метр 3750 хевис чадыглар болгаш өске-даа өртектиг бараанар кирген.

Эштер! Акша-бараан лотереязын садып алырынче далажыңар!

С. ОСИПОВА,
Төп ажаалга кассазының инспектору.

Аът көжү

Шыдыраа талазы-биле республика чемпионадында чедиишкинниг ойнап турар С. Маады биле чедимче чок түңнелдиг Н. Зырянов оларның салыынга эң ховар таварылга болган.

Ноян гамбидиниң бешки көжүнде С. Маады шын турушта аъдын «а 5» шөлче көжүрүптерге, ындыг чаа көш тыпты берген чоор бе?—деп Н. Зырянов кайгай берген. Ынчалзажок шыдыраа практиказынга ындыг чаа чүүл турбазынга бүзүрээш, бир тевезин чишке каап бербишаан, материалдыг артык чүүлдү чедип апкаш, бо турнирге баштайгы тиилелгени чедип алган.

Ч. Оюн—Н. Шишигин оларның салыынга эң чидиг демисел үнерин көрүкчүлер манап турган. Ынчалзажок Ч. Оюн дораан-на берге байдалга таварышкаш, дүжүп берген. Байтайгажылар Н. Салчак — Ч. Сотпа оларның салыы актың тиилелгези-биле доозулган. Кыргыс — Азанчевский, Куштаараан—Беркович оларның салыы доозулбаан, ынчалзажок Берковичиниң байдалы идегел чок. М. Кенин-Лопсан—М. Калдар-оол оларның салыы болбаан.

Алды салыгларның сөөлүнде турнирниң лидери ам 5 санныг Н. Шишигин болу берген.

С. ТАМБА.

И Н Д И Р Г Е

ВЕНГР САТИРИКТИҢ
ЮМОРУНДАН

— Ол чүү-дүр? База анаа деп бе?

— Ында чүү деп? Таарымча чок тепкен кижи-дир. Ындыг чүве туруп болур.

— Силерниң-биле алырга, ол эки тевиишкин бе? Ындыг тевиишкиннерден команданың кезии буттарын сып алган-дыр.

— Хөөретпеңер, хөөретпеңер. Баажыланып турарлар-дыр.

— Бир эвес силерге ындыг тевиишкин таварышкан болза, та чүү дээр силер ийнен, билбес-тир мен. Черден-даа туруп шыдавас боор силер он.

— Мен бут бөмбүкчүзү эвес кижи мен...

— Че, че! Салба! Теп! Теппейн-дир... Кулугурну...

— Көрбес силер бе, ам база деткижип четтикпейн бардылар.

— Четтигиптерлер. Чүгүрүп кел чор көрбес бе... Тьфук, чуттуун!

— Чөп алгырар силер? Ол кижи мячик чедер дээш чүгүрбээн кижи-дир. Ам азыгдан октап бээрлер.

— Ам черле болзун. Көрдүңер бе? База катап октап бээр ужурлуг турган. А судья дээрге... Ол-дур харын, команда байырлыг оюн байырлап турар-дыр. А судья өнедииң өскээр судьялап турар.

— Бирээде, байырлыг оюн эрткен чылын болган болгай, а ийиде, силер бирги чартыында 11 метрден тепкен болгай силер... Чүге киир теппедиңер?

— Чүге дээрге, бүгү чүвени баш бурунгаар шиитпирлеп каан турган чүве. Ийет, ол хөөрткүйлерде киир тевер эрге чок улус. Чүге дээрге ол талазын ногаан столга олургаш шиитпирлеп каапкан турган.

— Киир, тепти! Киир тепти! Тасла-дыр!

— Чүү чүвеге өөрүп тур силер? Чүү чүвеге?

— Тергиин эки киир тепти ышкаш чүл! Халдаашкын тергиин болду, тепкени база тас.

— Амыраан херээңер-даа чок. Бистиң вратарывыс шимчеш-даа диведи. Бут бөмбүүнүң дугайында силерде кандыг-даа билиг чок-тур.

— Чүге вратарь шимчеш-даа дивээни ол?

— Чүге дээрге, ол камгаланып шимчээр эргези чок. Шагда-ла шиитпирлеп каан деп чугаалаадым чөп...

— Тенек чүве чугаалаваңар! Бут бөмбүкчүлери тенек оолдар эвес—чемпионаттың бирги чартыында тиилелге бүрүзүнге кижи бүрүзү 600 форинтини алыр болгай.

— Дөмей-ле олар уттурар ужурлуглар.

— Чүге ынчап бодаар силер?

— Ол дугайын бүгүде билир. А силер черле ынчаш. моон мурнунда мындыг оюннарга чораан силер бе?

— Болзун. Силер-биле чугаалажыр хөңнүм чогул.

— Чүге дээрге шынап коргар-дыр силер, ындыг бе?

— Меңээ ногаан стол чанынга чүү болуп турары эвес, харын ногаан шөлде чүү болуп турары солун.

— А мен оларның кайызынга-даа сонуургалдыг мен...

— Ындыг чүве болза, бут бөмбүүн чүге көөр силер? Бир эвес силерге оюннуң кандыг түңнелдиг болуру баш бурунгаар билдингир чүве болза, чаңа бериңер, ынчангаш...

— Мээң кайнаар баарымны силер сүмелээр эвес силер. Э-хэ! Слабак! Артынче дамчыт! Теп көрем, аза...

— Өршээп көрүңер, мээң кулаамче кышкырбайн көрүңер.

— Ынчаарга хевен-биле кулааңарны бөөшкүннеп алыңар!

— Меңээ моондактаваңар деп деминне чугаалаадым, оюн сонуургап көөр күзелдиг кижи мен.

— Чемпионаттың бирги чартыында сонуургал канчап турар чүвел? Тенек аарый бербээн силер бе!

— Дылыңар тыртынып алыңар.

— Силер база.

— Спорт хулиганчы-дыр силер.

— А силер, силер..., нүгүлчү-дүр силер...

— Ол силерге бир-даа хамаан чок.

— Неделя иштинде чаңгыс-даа бол кышкырып алыр дээн кижи мен. Ол-ла! Көрүңерем, көрүңерем. Булаап алды... киир тепти... киир тепти! Киир! Деңнежи бердилер! Дыңнай-дыр сен, кужурум! Аарыкчы өңнүүм, куспактажыптаалы! Саң: бир-бир!

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

ХАМААТЫЛАР!

1962 чылдың акша-бараан лотереязының бешки үндүрүлгезиниң талазы-биле ойнаашкыннарның тиражы 1962 чылдың декабрь 27-де Москвага болур.

15 разрядтарда тиражка 4.800.000 ойнаашкыннар 9 миллион рубль түңнү ойнап алыр, оон иштинде «Москвич» деп автомобильдер 45, М-61 болгаш ИЖ-56 деп мотоциклдер 255, пианинолар 300, соодукчулар 5100, хеп чуур машиналар 2100, хевис болгаш хевис чадыглар 13200.

Лотерея билеттерин ажаалга кассаларындан, магазиннерден, харылзаа бүдүрүлгелеринден, солун садар киосктерден, кинотеатрлардан, театрлардан, вокзалдарның болгаш аэропорттуң кассаларындан садып ап болур.

Лотерея билеттерин садып алырын утпаңар!

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң Чаа-Хөл суурунуң Тайбын кудумчузунуң № 2 бажыңда чурттап турар Сертип Анай-оол Сертипович бо-ла районнуң Шагаан-Арыг хоорайының Чехов кудумчузунуң № 4 бажыңда чурттап турар кадайы Уганза Көк-кыс Хевалыговнадан чарлыр дугайында херек көдүрүп турар. Ук херекти районнуң улус судунга көөр.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63. редакторнуң оралакчызының 35-24. пропаганда килдизиниң 23—54. харыысалгалыг секретарьның болгаш харыысалгалыг дежурныйның 23-35 көдээ ажыл-агый килдизиниң 25-38. партийжи амыдырал болгаш культура амыдырал килдистериниң 37-13. иштики информация килдизиниң 20-60. чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27. үлетпүр болгаш транспорт килдизиниң 22-64. бухгалтерияның 31-75 корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар

ТС—01121.

Чагыг № 2908. Культура министерствозунуң типографиязы